

Aan de Lezers.

Bij het aanvaarden van de Redactie van *De Militaire Spectator*, welke den 1sten September jl. door den Kapitein der Genie C. J. SNIJDERS aan mij werd overgedragen, zal een kort woord tot de lezers van dit tijdschrift zeker niet misplaatst geacht worden.

Allereerst dan moet de bekentenis mij van het hart, dat het vereerend aanzoek, om de leiding van het oudste onzer militaire tijdschriften op mij te nemen, niet dan na rijp beraad door mij is aanvaard.

De Militaire Spectator toch, welke gedurende een meer dan zestigjarig bestaan het voorrecht genoot geredigeerd te worden door een reeks van talentvolle mannen, heeft zich — dank zij den steun en de medewerking, welke haar van de zijde van het Nederlandsche en Nederlandsch-Indische officierskorps in zoo ruime mate ten deel vielen — op militair-letterkundig gebied een naam mogen verwerven, die bij allen, welke dit tijdschrift kennen, een goeden klank heeft.

Voorbereidend of aanvullend, soms ook waarschuwend optredende, het goede erkennende, zonder zich daardoor te laten weerhouden ook de keerzijde der medaille te bezien en de maatregelen ter verbetering van minder gunstige toestanden te bespreken, is aan dit tijdschrift, gedurende de laatste tientallen van jaren ongetwijfeld een groote invloed gegund geweest op de ontwikkeling onzer militaire instellingen. Is het wonder, dat, met het beeld voor oogen van hetgeen *De Militaire Spectator* was en is, ik mij ernstig beraadde alvorens een zoo gewichtige en verantwoordingsvolle taak te aanvaarden, dat de vraag zich aan mij opdrong of mijne krachten en vermogens wel zouden opwegen tegen het gewicht der verplichtingen, welke ik daarbij op mij nam?

Dat ik er niettemin toe overging, geschiedde dan ook eenig en alleen in het vaste vertrouwen, dat zij, die dit orgaan door hunne medewerking groot deden worden en het instaat stelden zich op het eenmaal verworven standpunt te handhaven, ook mij hun steun niet zullen onthouden. Doch zelfs als dit geschiedt — wat ik meen te mogen verwachten —, dan nog zouden de financieele krachten van *De Militaire Spectator* — waarmede ik als redacteur feitelijk niets te maken heb, doch die mij niettemin in het belang daarvan zeer ter harte gaan — vermoedelijk te kort schieten, wanneer

niet tevens het aantal dergenen zich belangrijk uitbreidde, die, prijs stellende op het behoud van dit tijdschrift, daaraan hun geldelijken steun willen schenken. Daartoe doen wij dan ook met vertrouwen een beroep op onze lezers.

Dat de door mij gekoesterde verwachtingen niet teleurgesteld mogen worden en het mij dientengevolge gegeven zal zijn den goeden naam van *De Militaire Spectator*, ten nutte onzer militaire instellingen, vlekkeloos te handhaven is mijn hartgrondige wensch.

G. J. C. A. POP,

1ste Luitenant der Infanterie.

Breda, 1 Sept. 1894.

KRIJGSGESCHIEDKUNDIGE STUDIE OVER DE VERDEDIGING
DER BATAAFSCHE REPUBLIEK IN 1799,

DOOR

G. J. W. KOOLEMANS BEIJNEN.

(Vervolg van N°. 8, bladz. 452.)

De militaire maatregelen, in *Groningen* door den Generaal DU MONCEAU getroffen met het oog op eene mogelijke landing in die streken, zijn in het voorgaande achter elkander afgehandeld, omdat zij, hoewel samenhangende met den algemeenen toestand, eigenlijk geheel op zichzelf staan en, voor zooveel bekend, nog nimmer zijn te boek gesteld. De twee bataljons uit *Zwolle* zijn van daar den 22sten Augustus op marsch gegaan, vermoedelijk den 25sten in *Groningen* aangekomen en, zooals wij uit latere berichten zullen zien, den volgenden dag noordwaarts van die stad (de juiste standkwartieren vond ik nergens aangegeven) in kwartier gelegd.

Intusschen is er — naar het schijnt, buiten den bevelhebber in *Groningen* om — sprake geweest, in die streken inundatiën te stellen. In het familiearchief DU MONCEAU wordt daarvan geene melding gemaakt; de correspondentie daarover, schriftelijk en mondeling, is in *Den Haag* tusschen de verschillende autoriteiten gevoerd, en daar is ook de beslissing daaromtrent genomen.

Tot nog toe is ook deze zaak niet opgehelderd. Wel schreef de Generaal KNOOP daarover in de *Tijdspejel* van 1891 (1): »Die geest (van provincialismus) ging zelfs zóóver, dat er in 1799 ernstige voorstellen inkwamen tot het stellen van inundatiën, waardoor de geheele provincie *Groningen* gevaar zou hebben geloopt onder water te worden gezet. Dat gevaar werd echter afgewend;» — en wordt het verder voorgesteld, alsof de afwending van dat gevaar plaats vond door een eigenmachtig, door DAENDELS aan DU MONCEAU gegeven bevel, om zich bij hem aan te sluiten in *Noord-Holland* (hetgeen niet juist is); maar behalve dat die mededeeling niet leert, wie die voorstellen heeft ingediend en behandeld, zullen de officieele stukken doen zien, dat het provincialisme hieraan volstrekt geen deel had.

(1) 6de aflevering, bladz. 124.

Reeds in zijn schrijven van 17 Juli (1) had VAN HOOFF, de Directeur-Generaal der Genie, in consideratie gegeven, »of ook niet vooral met het formeeren der zoete inundatiën, waartoe in dit seizoen veel tijd vereischt wordt, binnen kort een aanvang zou dienen te worden gemaakt.» De A. v. O. had daarop den 19den Juli geantwoord, »dat met het formeeren van inundatiën tot nader order zal moeten worden gesupercedeerd.»

Vijf dagen later (24 Juli) komt PIJMAN daarop evenwel terug en schrijft hij aan VAN HOOFF (2):

Bij Uwe missive van den 17den dezer maand proponeerdet Gij mij o. a. om met het formeeren der *zoete inundatiën* binnenkort een begin te maken. Dan daar het mij uit gemelde Uwe missive is komen te blijken, dat tot het formeeren der zoete inundatiën in dit seizoen veel tijd wordt vereischt, heb ik alvorens hieromtrent eene finale dispositie te nemen, vermeend, U bij dezen te moeten verzoeken, mij zoo spoedig mogelijk te willen informeeren, binnen welken tijd voornoemde inundatiën met succes zouden kunnen worden geformeerd.

Het antwoord van VAN HOOFF volgde drie dagen later (3):

. In de eerste plaats vind ik mij verplicht U te doen opmerken, dat de zoete inundatiën geformeerd worden door het toezetten van sluizen of anderszins door het dichten der kanalen, waardoor die landen, welke men inundeeren wil, hunne afwatering hebben.

Dat de meer of min spoedige formeering van zoodanige inundatiën eensdeels afhangt van den meer of minderen toevoer van water, hetwelk zich vóór die sluizen of waterkeeringen opkropt en alzoo over de landen verspreidt; anderdeels van de meer of mindere uitgestrektheid van het terrein, hetwelk geïnundeerd moet worden; vermits nu niet alle inundatiën dezelfde uitgebreidheid moeten hebben en er ook in alle seizoenen van het jaar niet eene gelijke hoeveelheid hemelwater valt (*sic!*) — zoo volgt dan ook natuurlijk dat niet alle en ieder van dezelve niet te allen tijde even spoedig geformeerd kunnen worden.

Uit dit bovenvermelde dan, Burger Agent! zult Gij met mij lichtelijk dit besluit opmaken:

1°. Dat het niet mogelijk is bepaaldelijk op te geven den tijd, welke er tot het formeeren der zoete inundatiën vereischt wordt.

2°. Dat daar het tegenwoordig seizoen tot het formeeren van inundatiën zeer ongunstig is, hiertoe ook thans veel tijd vereischt wordt, durvende ik hiertoe, voor de eene min, de andere meer, over het gemeen althans niet minder veronderstellen dan een tijd van acht weken.

(1) *De Militaire Spectator* 1894, bladz. 70, noot.

(2) Verbalen van den A. v. O. Mil. Dep. 24 Juli 1799.

(3) Ministerie van Oorlog. Archief der Genie. Nederland Litt. N, N°. 72; missive van VAN HOOFF dd. 27 Juli 1799.

3°. Dat wanneer er tot het in staat van defensie stellen dezer Republiek pressante noodzakelijkheid is (waarvan ik de decisie aan U geheel moet overlaten) en uit dien hoofde de vestingen en posten, in de linie van defensie begrepen, in staat van tegenweer moeten worden gebracht — het dan ook volstrekt noodig is, dat men met het formeeren der zoete inundatiën onverwijld een begin maakt, alzoo tot eene *aaneengeschakelde defensie* (!) de inundatiën zoo min als de vestingen te ontberen zijn.

En hiermede, Burger Agent! vermeenende U op dit point, vervat bij mijne missive van den 17den dezer, genoegzaam geëluceerd en dus zooveel mogelijk aan de intentie Uwer gerespecteerde aanschrijving voldaan te hebben, zoo heb ik de eer mij met alle veneratie te noemen onder toewensch en betuiging van

Heil en Eerbied!
 Directeur Generaal,
 (was get.) H. VAN HOOFF.

Dit lesje in de theorie van de zoete onderwaterzettingen, meer nog misschien de duidelijke wijzing op des Agents verantwoordelijkheid, schijnt *PIJMAN* tot nadenken te hebben gebracht, en na een groote week bedenkens wordt den 6den Augustus de navolgende missive door hem aan het U. B. gezonden:

Daar het aan den eenen kant buiten twijfel zeker is, dat tot eene goede en aaneengeschakelde defensie van dit Gemeenebest de zoete inundatiën, even zoo zeer als de vestingen zelve noodzakelijk zijn, is het ook aan den anderen kant niet minder waar, dat door die inundatiën importante schade veroorzaakt wordt aan eene menigte ingezetenen, wier landerijen daardoor overstromd worden.

Dit moet noodzakelijk een motief opleveren om dezelve niet eerder een begin te doen nemen dan nadat het gevaar tot eene zekere hoogte gestegen is, doch echter tijdig genoeg om die van effect te kunnen doen zijn.

Ik heb derhalve gemeend van den Directeur-Generaal te moeten vorderen eene opgaaf van den tijd, welken hij zoude oordeelen noodig te zijn om de gemelde inundatiën in behoorlijken staat te formeeren, ten einde daarna en naarmate het gevaar dringende is, zoude kunnen worden bepaald, wanneer met dezelve een aanvang behoorde gemaakt te worden.

Hieraan is door denzelven voldaan bij missive van 27 Juli ll. en dien tijd over het geheel in het tegenwoordige, voor de inundatiën ongunstig seizoen gecalculeerd op 8 weken, zooals uit die missive, welke ik de eer heb copieeljk hiernevens te voegen, komt te blijken.

Ik heb mij verplicht geacht dit ter kennis van Ulieden te brengen en van Ulieder meerder doorzicht en nauwkeurige kennis van de situatie des oorlogs te imploreeren, om door Ulieden te worden geautoriseerd tot het doen beginnen der zoete inundatiën, zoodra de omstandigheden, waarin zich deze Republiek mocht kunnen bevinden, dien maatregel noodzakelijk zullen maken.

Het U. B. besloot hierop den 8sten Augustus, den A. v. O. te gelasten om, »daar er geene redenen schijnen te exteeren, waarom ten deze eene generale mesure zoude noodig zijn, aan dit Bewind meer speciaal op te geven, welke inundatiën ten dezen werden bedoeld.»

Dat zal wel een moeilijke opdracht geweest zijn voor den A. v. O., die — te oordeelen naar den boven medegedeelden brief van VAN HOOFF — over het stellen van inundatiën geen flauw begrip schijnt gehad te hebben. Blijkbaar werd hij uit dien moeilijken toestand gered door eene nieuwe missive van VAN HOOFF dd. 10 Augustus (1):

Daar ik U bij mijne missive van den 27sten Juli ll. de noodzakelijkheid heb voorgesteld om, indien er pressant gevaar is, dadelijk met het stellen der zoete inundatiën een begin te doen maken, zoo vind ik mij thans verplicht, dewijl door U op deze mijne voordracht nog niet is gedisponeerd, U voor te stellen:

Dat alzoo men thans met reden beducht is, er eene vijandelijke landing op de Groninger kust konde plaats hebben, waarom ik ook, ingevolge Uwe aanschrijving van den 3den dezer de noodige orders heb gedepecheerd tot het in staat van momenteele defensie stellen der steden *Groningen* en *Delfzijl*, en deze landing tusschen den mond van de Eems en het Reitdiep inderdaad geschied zijnde, zoude de vijand óf over het gemelde Reitdiep óf tusschen *Groningen* en *Delfzijl* die provincie en verders de Republiek kunnen indringen, bijaldien hem zulks niet door het bezetten van het Reitdiep en het stellen der inundatie tusschen de twee voornoemde steden krachtdadig belet wierd. En alzoo in dit seizoen het zetten der zoete inundatie zeer langzaam voortgaat, zoo neme de vrijheid U in consideratie te geven of Gij niet zult noodig oordeelen, mij te autoriseeren tot het geven der orders, dat met het zooveel mogelijk in staat van defensie stellen van het Reitdiep en het formeeren der zoete inundatie tusschen *Groningen* en *Delfzijl* dadelijk een begin worde gemaakt door het sluiten der sluizen te *Delfzijl*, *Oterdum* en *Termunterzijl* en hetgeen verder hierop betrekking heeft? kunnende dan met het stellen der zoete inundatie zoo lang worden gewacht, tot er rapport van den Directeur CROISET zal zijn gekomen, dat de zoete inundatie voor dit moment met geen succes kan worden geformeerd; zijnde het voor het overige zeer noodig, dat wegens het stellen der voornoemde inundatie door den Kolonel CROISET met den Luitenant-Generaal DU MONCEAU worde geaboucheerd.

PIJMAN was uit den nood gered en scheen na deze aanmaning van VAN HOOFF tot de overtuiging te zijn gekomen, dat er werkelijk groote haast moest gemaakt worden. Althans nog dienzelfden dag (10 Augustus) zond hij, ter voldoening aan den hem den 8sten Augustus verstrekten last, onder-

(1) Ministerie van Oorlog. Archief der Genie. Nederland Litt. n, N°. 72; missive van VAN HOOFF dd. 10 Augustus 1799.

staande reproductie (om der curiositeits wille hier herhaald) aan het U. B. Tot nu toe was alles in gewone brieven en in gewone vergadering afgehandeld; maar nu meende de Agent zeker, dat het stuk in belangrijkheid zou winnen, indien het »Secreet" werd ingezonden (1).

Daar de omstandigheden, waarin het Vaderland zich bevindt, eenigszins bedenkelijk worden en men thans niet zonder reden beducht is, dat er eene vijandelijke landing op de kust van het voormalig gewest *Groningen* zoude kunnen plaats hebben, heb ik ook de noodige orders gedepecheerd tot het in staat van momentaneele defensie stellen der steden *Groningen* en *Delfzijl*. Deze landing nu tusschen den mond van de Eems en het Reitdiep inderdaad geschied zijnde, zoude de vijand, óf over het gemelde Reitdiep óf tusschen *Groningen* en *Delfzijl*, gezegd voormalig gewest en verder de Republiek kunnen indringen, bijaldien hem zulks niet door het bezetten van het Reitdiep en het stellen der inundatie tusschen de twee voornaamste steden krachtdadig belet wierd.

Daar nu echter in dit seizoen het zetten der zoete inundatie zeer langzaam voortgaat, zoo vind ik mij verplicht, Ulieden in consideratie te geven, of het niet noodig zijn zal, mij te autoriseeren, om met het zooveel mogelijk in staat van defensie stellen van het Reitdiep en het formeeren der zoete inundatie tusschen *Groningen* en *Delfzijl* dadelijk een begin te maken door het sluiten der sluizen te *Delfzijl*, *Oterdum* en *Termunterzijl* en hetgeen verder hierop betrekking heeft; kunnende alsdan met het stellen der zoete inundatie zoo lang worden gewacht, totdat ik rapport zal hebben bekomen, dat de zoete inundatie voor dit moment met geen succes kan worden geformeerd.

De bedenkelijke situatie, waarin het Vaderland zich bevindt, U^r. bekend zijnde, zoude het U^r. bekende zorg voor deszelfs behoud te kort gedaan zijn, om een spoedig besluit in dezen te verzoeken.

Het U. B. liet zich evenwel niet zoo spoedig door VAN HOOFF meeslepen als de A. v. O. Op bovenstaand schrijven werd den 12den Augustus in geheime zitting besloten: »morgen te één uur te dezen aanzien eene conferentie te houden met den A. v. O., den Generaal *en chef* BRUNE en den Luitenant-Generaal DAENDELS" en als gevolg van die conferentie lezen we in de Secreete notulen van het U. B. van den 14den Augustus: »Is, nadat deze zaak in 't breede was gedetailleerd, en zoo door den Generaal *en chef* BRUNE als Luitenant-Generaal DAENDELS het ongenoegzame en zelfs schadelijke van de voorsz. mesure, waardoor aan een aantal individueele personen en vervolgens aan den Lande importante nadeelen zouden worden toegebracht, zonder dat de geprojecteerde zoete inundatie eenig reëel voordeel ter defensie kwam aan te brengen en misschien zelfs in sommige omstandigheden den vijand zelven zou kunnen dekken, was aangetoond,

(1) Secreet Verbaal van den A. v. O. 10 Augustus 1799.

besloten, de voorgeslagen mesure van de genoemde zoete inundatie bij provisie te declineeren en dien onverminderd den A. v. O. te gelasten om bij aanhoudendheid alle de middelen, die de omstandigheden toelaten, te adhibeeren en daar te stellen, om de stad *Groningen* en de fortresse *Delfzijl* in den best mogelijken staat van defensie te stellen."

Uit deze officieele stukken blijkt ten duidelijkste, dat de bedachtzaamheid van het U. B., gerugsteund door de militaire adviezen van BRUNE en DAENDELS, oorzaak is geweest, dat aan den raad van VAN HOOFF en PIJMAN, om de inundatie tusschen *Groningen* en *Delfzijl* te stellen, geen gehoor is gegeven. Mag men dit met het oog op de later voorgevallen feiten al loven, de vraag mag gesteld worden, of het onder de gegeven omstandigheden niet raadzaam zou geweest zijn, op verschillende punten, waar men de landing duchtte, en waar zulks mogelijk was, ook in *Groningen* en bijv. ook in de *Zijpe*, het stellen der inundatiën zoodanig voor te bereiden, als KRAYENHOFF dit later gedaan heeft in de stelling *Monnikendam-Purmerend* (1).

Wij moeten nu weer eens hooren, welke berichten in den laatsten tijd vóór de landing inkwamen.

JOHNSON aan VAN DER GOES, 27 Juli uit *Kopenhagen* (2).

Nouvelles uit de Oostzee gewagen aanhoudend van de sterke voorbereidselen, die in de Russische havens gemaakt worden tot de bekende expeditie. Dan het is moeilijk uit den stroom van berichten, die hoogst overdreven zijn, zich een richtig denkbeeld te maken van het juiste getal der schepen en de sterkte der troepen, welke tot deze onderneming staan gebruikt te worden.

Het resultaat van de meest overeenstemmende informatiën, die ik deswegens onophoudelijk heb trachten in te zamelen, is dit:

De Russische vloot in *Reval* bestaat uit niet meer dan 12 schepen van linie en eenige fregatten. Omtrent het getal der transportschepen tot vervoering van troepen heeft men hoegenaamd geene vaste informatiën; de laatste berichten uit de Oostzee gewagen daaromtrent niets, ongeacht men onlangs dezelve op 30 begrootede, en (het is) waarschijnlijk, dat er geene andere schepen (tot opneming) van troepen zullen zijn, als die welke () dagen geleden van *Engeland* kwamen en de *Sond* passeerden.

De sterkte der troepen geven de meest overeenstemmende berichten op 20.000 man aan.

Voorleden nacht is te *Elseneur* gearriveerd het Engelsch schip *Coromandel*, geboord voor 54 stukken, doch gearmeerd en *flûte*. Men houdt dien bodem voor een oud Oost-Indievaarder, die tot niets anders gebruikt kan worden

(1) KRAYENHOFF. *Geschiedkundige beschouwing van den oorlog op het grondgebied der Bataafsche Republiek in 1799*. Nijmegen bij de Wed. J. C. VIEWEG & ZON 1832, bladz. 190 en 191.

(2) Half verbrand Secretet Verbaal van den A. v. M.

dan tot vervoering van troepen, tot welk einde hetzelfde zich bij de overige Engelsche schepen in *Cronstadt* of *Reval* zal voegen.

Den 10den Augustus zond VAN DER GOES de navolgende berichten aan PIJMAN (1), die ze op dato aan BRUNE deed toekomen:

JOHNSON aan VAN DER GOES, den 3den Augustus uit *Kopenhagen*.

(In) de gewisse veronderstelling, dat het Deensche ministerie met de post van gisteren of ook met een koerier, die door den Heer BLOHM te *Petersburg* afgezonden en in den nacht van voorleden Donderdag alhier aankwam, eenige nadere positieve berichten zoude hebben ontvangen over de Russische armenen, heb ik gemeend heden morgen BERNSTORFF, den Staatssecretaris, daarover te moeten onderhouden.

Hij heeft wel willen de goedheid hebben, mij van volgende omstandigheden te onderrichten.

De groote zwarigheid, welke men in *Rusland* ontmoette om transportvaartuigen ter vervoering van troepen te bekomen, heeft den Keizer bewogen tot dat einde een gedeelte zijner linesschepen, ten getale van 8 à 9 en *flûte* te laten uitrusten, die 7000 à 8000 man in medio van voorleden maand van *Cronstadt* naar *Reval* gebracht hebben, in welke plaats omtrent 1000 man verzameld waren om de Engelsche, eveneens en *flûte* gearmeerde en door de Sond gepasseerde schepen af te wachten, ten einde zich te laten inschepen, naar de Noordzee te stevenen en zich met het Engelsche armement in *Engeland* te vereenigen. De Graaf is echter niet zeker of Russische oorlogsschepen, te weten die van linie, deze transportvloot naar de Noordzee zouden vergezellen.

Wat de destinatie dezer zooveel geruchtmakende Engelsch-Russische expeditie betreft, zoo meent de Graaf, dat zij direct tegen *België* gericht is. In het algemeen schijnt hij echter nog te twijfelen, of *Engeland* eene zoodanige onderneming zal willen risqueren na de bekomen, vrij geloofbare tijding, dat de gecombineerde vloten de straat gepasseerd en, in een der Spaansche of Fransche havens zich bevindende, *Engeland*, doch wel voornamelijk *Ierland*, meer nabij gekomen zijn.

Den 31sten Juli arriveerden hier op de reede de volgende Russische oorlogsschepen: *Alewis* van 64 stukken, Contre-Admiraal BRIHOFF; *Errle* 64 stukken, Kapitein KLOKOSOFF; *Nariva* 36 stukken, Kapitein SPAFEREOFF, komende van *Engeland* en hebbende op de Noordzee een Hamburger scheepje prijs-gemaakt; zij liggen nog hier en wachten alleen op een goeden wind om naar *Cronstadt* onder zeil te gaan.

Daags daaraan is door de reede naar de Oostzee gepasseerd het Engelsche schip *Diadem*; geboord voor 70, doch als fluit gearmeerd zijnde, voert hetzelfde slechts 13 stukken. Zijne destinatie is *Reval*.

Extract uit eene missive van ABBEMA, dd. *Hamburg* 6 Augustus.

Volgens geheime berichten van *Bremen* is de Engelsche Generaal DUNN aldaar in het stille gepasseerd, nadat hij in den omtrek een contract van

(1) Secret Verbaal van den A. v. O.

levering van meel, haver en fourage met een huis aldaar gesloten had, en heeft zijne route genomen naar *Leer* en de *Nieuwe Schans*, vanwaar hij eene inwendige excursie gemaakt heeft. Waarschijnlijk is het gemelde contracteerend huis dat van HILDEBRAND: immers zijn mij gisteren onder het oog gekomen vrij aanzienlijke wissels, getrokken door den Erfprins van *Oranje* uit *Schönhausen* bij *Berlijn*, op het huis van VAN NOTTEN te *Londen* aan de order van den Kolonel BENTINCK te *Bremen*, en door dezen aan het gemelde huis van HILDEBRAND geëndosseerd.

Dit alles staat in connectie met de gemediteerde invasie tegen ons gemeenebest van dezen kant, en zoude misschien wel eenige waarschijnlijkheid geven aan het gerucht, dat men, zonder zich aan *Pruisen's* onwil (vel quasi) te storen, over den Dollard en de Eems tegen *Delfzijl* zoude ageeren. Dagelijks passeeren alhier koeriers over en weer tusschen *Londen* en *Berlijn*, ten duidelijkste bewijze dat GRENVILLE aldaar nog met alacriteit werkzaam is, enz.

P. S. Na het depecheeren dezes zijn mij nog eenige berichten toegekomen, dewelke wel schijn van waarheid hebben; als, dat de Erfprins reeds naar *Westfalen* op reis is, om casu quo bij de hand te zijn; dat de Hollandsche Generaals, zoo hier als elders vertoefd hebbende, ook naar *Munster* afgaan; dat de respectieve Kolonels hunne officieren opgeroepen hebben, om zich ook derwaarts te vervoegen.

Nog eens neme ik de pen om U te berichten, dat BENTINCK reeds van *Bremen* vertrokken is naar de generale rendez-vous en dat de Erfprins aan een der vrienden alhier eene uitnoodiging gedaan heeft, om zich den 18den dezes bij hem te *Munster* te vervoegen, daarbij voegende, dat hij hem gemetamorphoseerd zoude aantreffen, hetgeen misschien ziet op het uit *Engeland* overgebrieft, dat WILLEM V afstand doet van zijne rechten aan den jongen vorst.

Den 8sten Augustus zond de Commissie van secreete correspondentie uit het Dept. Bestuur van den Ouden IJsel te *Zwolle* het navolgende bericht aan den A. v. I. P. (1):

De Kolonel der Gewapende Burgermacht in dit Departement heeft aan ons ingezonden het hier nevensgaand biljet, hetwelk alhier gespargeerd is om de militairen te debaucheeren. Een onzer medeleden heeft daarover geconfereerd met den commandeerenden officier van het garnizoen alhier, welke door een vertrouwd militair, die den schijn zal aannemen van zich te willen laten debaucheeren, zal trachten de handdadigen in dezen op te sporen.

Wij hebben gemeend U tevens in consideratie te moeten geven, of het niet het geschiktste middel zou zijn om de desertie der militairen zooveel mogelijk te beletten, dat aan de grenzen eenige weinige en kleine detachementen van Fransche troepen wierden gelegd, dewijl deze op verre na

(1) Verbaal van den Agent van Inwendige Politie.

zoozeer niet blootstaan om verleid te worden als de Bataafsche, doordien onder de laatste ontegenzeggelijk vele gemeenen zijn, die de tegenwoordige orde van zaken niet zijn toegedaan en bovendien vele anderen, geboren Duitschers zijnde en dus geen belang bij de Bataafsche Republiek hebbende, lichtelijk overgaan in den dienst van een anderen, wanneer zij gelooven daarmede meerder voordeel voor zichzelf te behalen.

Het inliggend biljet was van den volgenden inhoud:

Al die gene die lust heft om onder het vrikoor te dinen van de Prins van oranyen die kan sig angeven op de stripe (1), dat is in de grafschap benthem en het koor (2) dat leyd in voorle dig by oldenburg en het traktement is dags 14 stuver en daer bey is brood en vlees en bier en rist en de nast roode (3) is van hijer op de berkenbrug en dan op ommen dat lat gey links liggen en dan op den ham die laalt gey regts liggen en dan op het kloster en dan oep de stripe.

Den 10den Augustus schreef de Commissie van correspondentie uit het Dept. Bestuur van de Eems uit *Leeuwarden* aan den A. v. I. P.:

. Dat namelijk wel te *Varel* en in diens environs eenig volk aangeworven wordt (zoo het heet voor den Graaf BENTINCK), doch dat zulks alles geheimelijk moet geschieden, uithoofde in 't Westfaalsche, Munstersche, Oostfriesche en Oldenburgsche voor *Engeland* etc. alle werving ten sterkste verboden is, waaromtrent reeds plakaten zijn geëmaneerde, waarvan wij de eer hebben, U bij dezen een exemplaar toe te zenden.

Dat het korps van BENTINCK VAN RHOON, waaronder zich vele uitgeweken Hollandsche officieren engageeren, zoude bestaan uit 3000 man.

Dat aan hetzelfde korps beloofd was bij de repatriëering de lijfgarde van den Prins te zullen uitmaken.

Dat bijaldien dit korps vóór de repatriëering over de 3000 man wierd, de overcompletee zouden gevoegd worden bij het 66ste regiment van de Engelsche kroon, hetwelk thans gecompleteerd wierd.

Verder luiden de jongste ingekomen berichten, dat wederom 100.000 Russen marschvaardig zijn, waarvan 60.000 bestemd zijn bij den Rijn te ageeren en 40.000 geëmployeerd zullen worden tot het doen eener geheime expeditie, die volgens de echtste tijdingen gericht zal zijn tegen deze Republiek.

Gisteren ontvingen wij bericht, dat de Erfprins, vergezelschap van den Hertog van *Brunswijk* en BENTINCK VAN RHOON door *Brunswijk* gereisd was naar *Lingen*, dat hij van daar incognito naar *Leer* zoude reizen. Dit bericht werd geconfirmeerd door een bijna gelijktijdig bij ons ingekomen bericht van een onzer correspondenten, die zelfs het biljet op den Baron VAN RHEDE voor den gemelden Erfprins gezien had te *Leer*, waar hij den 8sten dezer verwacht wierd.

(1) *Striepe*, een gehucht, even buiten de Overijselsche grens, ten N. W. van *Vriezenveen*.

(2) Korps.

(3) Naaste route.

Ter bevestiging van sommige losse geruchten, dat de vijanden dezer Republiek op alle mogelijke wijzen oproer in dezelve zoeken te verwekken (1), kan mede dienen het door denzelfden correspondent gecommuniceerde, dat namelijk de vrouw van den gewezen Kapitein VAN STUART hem in persoon uit een brief had voorgelezen, dat vele officieren, nog in actueelen dienst van deze Republiek, den Prins aangeboden hadden om eene revolutie te bewerken, of anders met 1400 à 1500 man naar hem over te loopen, zooals de kapitein van 't oorlogsschip de *Brutus* naar *Engeland* wilde zeilen en 't geheele schip in handen van den Prins brengen.

De Prins evenwel zoude hierop aan gemelde officieren geantwoord hebben, dat ze aan hunnen laatsten eed getrouw moesten blijven.

Ook luiden onze berichten, dat 16 à 18 tjalkschepen te *Emden* zijn geëngageerd om passagiers over te brengen, maar dat zij bij provisie konden blijven wachten.

Het Dept. Bestuur van de Eems zond onder dagteekening van 12 Augustus uit *Leeuwarden* het navolgende bericht aan den A. v. I. P., afkomstig van iemand, die door hen was uitgezonden.

B., gisteren den 8sten Augustus van zijne reis geretourneerd zijnde, heeft mij bericht:

1°. dat hij van de *Nieuwe Schans* over *Bonda*, *Weender*, *Leer* en *Moerburg* naar *Varel* gereisd zijnde (alwaar een groot slot, BENTINCK VAN RHOON toebehoorende, gevonden wordt), aldaar in een herberg eenen WIJNBERGEN, gewezen Hollandsch officier, aangetroffen heeft, welke geëmployeerd wierd, om gedebaucheerde militairen of nieuw aangeworvenen bij gem. BENTINCK, of bij deszelfs afwezigheid bij den Graaf VAN STYRUM, gewezen commandant der Friesche guardes, die zich ook aldaar ophield, te brengen, en nadat ze van genoemde heeren waren goedgekeurd en met eenig reisgeld voorzien, verder naar *Cuxhaven* te expedieeren.

Bij dezen VAN WIJNGAARDE (?) vertoonde B. zijn paspoort en hield zich, alsof hij daar gekomen was op een bericht, dat te *Varel* eene armee voor den Prins van *Oranje* opgericht wierd, verzoekende daarbij geplaatst te worden. Dan VAN WIJNGAARDE zeide hem, dat daar geene oprichting van eene armee plaats had, maar dat hij wel konde geplaatst worden bij het korps, dat een JAN BENTINCK, de broeder van voorn. en die, zoo B. meende, Adjudant-Generaal bij den Prins van *Oranje* geweest was, oprichtte, of ook wel bij het 65ste regiment in Engelschen dienst, als hetwelk met 2000 Hollandsche militairen zoude worden aangevuld; doch dat hij dan naar *Engeland* moest worden getransporteerd, waarheen gemelde J. BENTINCK reeds vertrokken was.

(1) In de vergadering van 3 Augustus van het U. B. kwam copie van eene missive van den Franschen Generaal GOUVION ter tafel, houdende klachten, dat de Stadhoudersgezinden niet ophouden op allerlei wijzen de Fransche militairen te debaucheren en de nieuw aangekomen *conscrijts* tot desertie te verleiden.

2°. Dat hij vervolgens te *Bremen* gekomen, enz. B. gaf voor, zich hierop nader te zullen bedenken en kreeg door den een en ander (op eene societeit, waar zich 14 à 15 uitgeweken Hollandsche officieren bevonden) nader opening van het korps van J. BENTINCK. Hem was gezegd, dat het uit 3000 man zoude bestaan, allen Hollanders — dat hetzelfde zooveel als de lijfgarde van den Prins van *Oranje* zoude wezen, daar Zijne Hoogheid niet anders dan aan het hoofd van zijn eigen volk in de Republiek wilde inrijden, enz.

Gemeene militairen, voor het korps van BENTINCK of voorn. regiment geschikt, waren er niet, daar dezelve straks na hunne aankomst naar *Cuxhaven* en vandaar naar *Engeland* getransporteerd wierden.

Dan even vóór zijn vertrek uit *Bremen* werd hem geïnformeerd, dat er gepasseerden Zaterdag avond den 3den Augustus aan de uitgeweken en weder geëngageerde officieren (welke te zamen wel 42 zouden zijn en zich hier en daar ophouden) aanschrijving gekomen was, om zich klaar te maken en op de eerste order zich alle naar *Leer* te begeven. Die aanschrijving was gekomen van eenen RAGAY, die volgens zeggen van sommigen adjudant bij het Artillerie-park in 1793 en 1794 zoude geweest zijn, doch volgens anderen een auditeur van dien naam. Deze RAGAY zoude zich eenigen tijd in *Berlijn* hebben opgehouden en aldaar een plan hebben geformeerd, maar welk plan die heertjes zelve niet wisten.

3°. dat hij op zijne reis allerlei geruchten gehoord had, maar voor welke waarheid hij niet wilde instaan, bijv. dat er te *Bremen* eerstdaags Engelsche commissarissen verwacht wierden, die er een magazijn van hooi en haver zouden aanleggen; dat er te *Lübeck* 45.000 Russen zouden landen enz. enz.

NB. Hetgeen van de oprichting van een magazijn van hooi en haver te *Bremen* boven gezegd is, consteert ook langs een anderen weg en maakt reeds rijzing in de haver.

Den 13den Augustus zond de Commissie van secreete correspondentie uit het Dept. Bestuur van den Ouden IJsel uit *Zwolle* het navolgende bericht aan LA PIERRE:

Volgens het bericht van den persoon, welken wij ingevolge onze laatste missive naar *Lingen* hadden gezonden, bevond zich de Erfprins van *Oranje* nog aldaar en zoude er volgens de loopende geruchten nog 14 dagen vertoeven. Bij hem waren BENTINCK VAN RHOON, BENTINCK VAN BUCKHORST, gewezen Kolonel onder het regiment van Pous en de gewezen Luitenant Kolonel VAN RAESFELT. Voorts was te *Lingen* een zeer groot aantal geëmigreerde officieren en eindelijk de Pruisische Generaal BLECHER (BLÜCHER?), welke de troepen in *Munsterland* en *Lingen* commandeerde.

Er liepen in het Bentheimsche en Lingsche vele geruchten over een kort op handen zijnde contra-revolutie in deze Republiek en de daartoe gemaakte toebereidselen, zooals o. a., dat er te *Bremen* 20.000 oranje-kokardes, 3000

van lint en 17.000 van pergament wierden gereedgemaakt, welke geruchten zeker met geen ander oogmerk worden gespargeerd dan om die mede in de aangrenzende deelen dezer Republiek te doen rondloopen en dus zooveel mogelijk onrust en verwarring te verspreiden.

Meer zijn wij buiten staat U te berichten. Alleen doen wij U tevens toekomen eene aan ons door een der commissiën van binnenlandsche correspondentie ingezonden lijst van personen, welke zich in de afgelopen week te *Lingen* zouden bevonden hebben, voor welks echtheid wij echter niet kunnen instaan.

De Erfprins van <i>Oranje</i> .	IVOY.
Generaal-Adjutant BYLANDT.	BURMANIA.
Geh. Secretaris FAGEL.	PANHUYS.
» » BOEY (BOEYENK ?)	VAN DER MAAS (VAN DER MAESEN ?)
Een hofmeester.	GOLTS.
Een kamerdienaar.	DE JONG.
	WESTERHOLT.
HEECKEREN VAN SUYDERAS.	GROVESTIEN.
BENTINCK VAN RHOON en zijn broeder.	VAN DER HOEVEN.
BENTINCK van POUS.	BENTINCK, Generaal-Adjutant.
RAGAY.	DUPONT.
HEECKEREN HARDENBERG.	WOLDA.
TUYLL.	VAN HAAREN.

Uit het bovenstaande is genoegzaam op te maken, dat de Oranjegezinde partij in stilte, doch met alle kracht werkzaam was tot ondermijning van het Republikeinsch gezag in verband met de elk oogenblik te verwachten expeditie der Engelsch-Russische legermacht. Met het oog daarop had LA PIERRE zich reeds den 5den Augustus tot het U. B. gewend met de navolgende geheime missive (1):

Daar de berichten uit onderscheiden oorden onzer Republiek, sedert eenigen tijd bij mij ingekomen, meer dan te veel doen zien, dat de woelingen en entraves der stadhoudersgezinde partij, om ware het hun mogelijk, den omgeworpen zetel weder te doen vestigen, zeer zeker na de gewenschte omkeering van zaken, in den jare 1795 voorgevallen, nimmer tot die hoogte geklommen zijn, welke dezelve thans schijnen te hebben bereikt, waarvan niet alleen de hier en elders meer openlijk gehouden gesprekken, welke deze zich thans onbeschroomd veroorloven, ten bewijze dienen, maar waarvan ook verscheidene daadzaken getuigen kunnen, en naardien het ook maar al te zeker is, dat deze der tegenwoordige orde van zaken zoo wanganstige voorstanders en aanhangers van het vernietigd stadhouderschap eene zeer ongeoorloofde en gesuiveerde correspondentie met hunne vrienden in *Engeland* onderhouden, welke zeker niet dan ten uiterste nadeelig voor de

(1) Relatieven tot de secreete notulen van het U. B.

zaak des Vaderlands en der Vrijheid moet geacht worden; en vermits ik van goederhand ben geïnformeerd geworden, dat de bovengemelde correspondentie geheel en al over *Hamburg* zoude loopen, en die brieven van daar naar diverse plaatsen in onze Republiek worden verzonden; en daar ik mij verzekerd houde, dat Gijl. met mij zult overtuigd zijn, dat hiertegen ongetwijfeld maatregelen dienen genomen te worden — zoo heb ik mij verplicht geacht, Ul^r. in consideratie te geven, of Gijl. niet zoudt kunnen goedvinden, mij bij Ul^r. secreet besluit te autoriseeren, om op alle zoodanige postkantoren binnen deze Republiek, als waar de Hamburger, Bremer en andere buitenlandsche brieven uit dien omtrek het eerst worden gesorteerd, dezelve door een of meer vertrouwde personen te doen examineeren, en de zoodanigen, welke preuves van eene verderfelijke correspondentie, plans of conspiratiën tegen de goede zaak des Vaderlands opleveren, aan te houden en aan mij te doen toekomen, ten einde langs dien weg niet alleen zoodanige onverlaten, welke wij in onzen boezem voeden, worden ontdekt, kenbaar gemaakt en desnoods naar mérite gestraft; maar ook derzelver beraadslagingen intijds zouden kunnen worden tegengegaan en verijdeld.

Een soortgelijk onderzoek, Burgers Directeurs! wierd in den jare 1795 door het toenmalig bestuur van Holland bepaald en de uitkomst heeft geleerd, dat deze mesure der Vaderlandsche zake te meermalen tot wezenlijk nut verstrekte, terwijl ik Ul^r. durve verzekeren, dat dit onderzoek nimmer eenig oponthoud aan het werk der posterijen heeft veroorzaakt en, thans wederom op diezelfde wijze ingericht wordende, ook daaraan geene belemmering zoude toebrengen, welk onderzoek eindelijk ook zoodanig zoude geschieden, dat daardoor geen het minste nadeel aan de commercie wierde toegebracht, gelijk deze ook voorheen daarbij geene schade leed.

Op dato (5 Augustus) was door het U. B. die voorslag ingewilligd voor de eerstvolgende 14 dagen, waarna de uitslag van het onderzoek aan het U. B. moest worden medegedeeld.

Drie dagen later werden door den A. v. I. P. de burgers J. DEKKER Jr. en W. RIETMULDER, hoofdcommiezen van 's lands posterij, gequalificeerd en gelast, »om zich te begeven op zoodanige post- en entre-postkantoren, in de Bataafsche Republiek gelegen, als dezelve ter volvoering der mondelinge last aan hen gegeven, noodig zouden oordeelen.»

»Zullende op vertoou dezer qualificatie alle postmeesters en bedienden op de post- en entre-postkantoren verplicht zijn, aan de twee bovengenoemde burgers-hoofdcommiezen alle gevraagde hulp en ouvertures te geven.»

In hunne brieven van 17 en 19 Augustus uit *Zwolle* en 24 Augustus uit *Utrecht* (1) gaven zij verslag van hunne handelwijze en hunne bevindingen. Veel interessants vonden zij niet. Wel een 25-tal brieven waren door hunne handen gepasseerd, alleen berichtende aan familie, dat de schrijvers te *Lingen* wel gearriveerd en verheugd over hunne emigratie waren, want

(1) Relatieven tot het Secretet Verbaal van den A. v. I. P.

dat zij nu van de requisitie bevrijd zouden blijven (1). Enkele brieven, die iets meer bevatten, werden opgezonden. Zoo o. a. een, klaarblijkelijk van een patriot, bestemd voor Brabant.

Geachte medeburger! Schoon zeer veel geoccupeerd, kan ik niet af in mijn particulier U nog een moment te onderhouden over eene ontdekking, waarop de hoop van eene contra-revolutie, die bij de Oranje-matadors in *Gelderland*, *Overijsel* en denkelijk elders als zeker wordt gehouden, gefundeerd zijn.

Ziehier dezelve.

Zij zeggen, dat de macht der Russen en Engelschen, die in de expeditie tegen deze Republiek gebruikt staat te worden, 60.000 man bedraagt;

door valsche attaques zal men het waar oogpunt (?), daar men landen zal, bedekken;

de goede reüssite beschouwt men ZEKER.

Men verzekert wel niet stellig — doch MEN TWIJFELT GEEN OOGENBLIK, of de aanhang van den Prins zal, zoodra de landing geschiedt, een generalen opstand formeeren.

Daardoor zal men de onwettige (zoo noemt men de besturen) geconstitueerde machten, van wie men geen fermiteit verwacht, uit den andere jagen.

In *Den Haag* zal oogenblikkelijk daarna eene Regeering *ad interim* van de oude staatslieden met den Erfprins aan het hoofd zich formeeren, en dezen inmiddels de teugels der Regeering in handen vallen.

De Bataafsche armee met de Fransche beschouwt men niet bestand tegen de gecoaliseerde.

Uit den algemeenen opstand der Prinslieden hoopt men die voordeelen nog te trekken — dat daardoor de communicatie met de onderscheidene existerende besturen — civiele en militaire — worden geïnterrumpeerd en afgesneden.

Voor de gewapende burgermacht (die men zegt, meer uit dwang dan uit zucht voor deze partij de wapens te dragen) vreest men niet.

De débris der armee zal men daarna spoedig verzamelen, de uitgeweken en terugkomende Oranje-officiëren in dezelve plaatsen — insgelijks op de vloot; en dan met de land- en zeemacht de pogingen en oogmerken der coalisé's ondersteunen en versterken, en *Frankrijk* de mogelijkheid ontnemen de Republiek te herwinnen.

Men vleit zich uit de dispositie der ingezetenen spoedig meester van de *Oostenrijksche Nederlanden* te zijn en de armee der Franschen aan den Rijn tusschen twee vuren te brengen.

Rusland maakt weder preparatiën om een *corps de réserve* van 30.000 man gereed te maken, waarbij zich dan 20.000 Zweedsche troepen zouden voegen om, de landing gelukt zijnde, die op dezelfde wijze hier te lande te brengen — *Engeland* betaalt alle de onkosten.

(1) Zie: *De Militaire Spectator* 1892, blad. 4, 1ste nieuwe ainea.

In hoeverre die vertellingen, waaraan ik *nog al eenig crediet geef*, gegrond zijn, moet de tijd leeren.

Ik laat aan Uwe voorzichtig- en wijsheid over, hiervan tot welzijn van het land het nuttigste gebruik te maken.

Op onze reis heb ik zoo al eens zijdelings kunnen ontdekken, dat onder onze armee in het generaal die geest en lust niet is, als ik die wel wenschte. Ofschoon ik altijd van opinie ben geweest, dat een grooter getal Franschen in ons land onnoodig en schadelijk zij, zoo zoude ik na de opmerkingen, die ik gedaan heb, van gevoelen zijn, dat het algemeen welzijn *wel eenige versterking van Fransche troepen vorderde*.

Ook de navolgende brief werd opgezonden, komende van *Lingen* (zonder datum, onderteekening of adres):

Wij zijn den Erfprins gaan bezoeken; hij was zeer welvarende en gelijkte veel naar den oudsten zoon van den Heer VAN DE SPIEGEL; hij was zeer vriendelijk en is eergisteren van hier vertrokken; waarschijnlijk komt hij overmorgen terug en zal dan nog wel wat hier vertoeven. Ik heb den Graaf HEIDE D'OOTMARSUM gesproken, die reeds terug is — VAN VOORST, die onder de Hollandsche gardes geweest is; de twee TUYLL's van *Zuilen* zijn hier, HEECKEREN DE BOLHAREN, die page geweest is en die heden naar *Uelsen* terugkeert, HEECKEREN VAN OVERLAER, die onder de gardes te paard geweest is, MOLLERUS van *Den Haag*, SANDBERGEN van *Overijsel*, VISVLIET uit *Zeeland*, een Kapitein DE JONG en Overste PANHUYS van *Maastricht* — GROENEBOSCH — VAN CITTERS uit *Den Haag*; behalve dezen zijn nog hier BYLANDT, BENTINCK, de Generaal GEUSAU, die uit *Bazel* gekomen is, de gewezen Ambassadeur FAGEL, de Graaf VAN RHEDE uit *Berlijn*, VAN HOEIJ, PLETTENBERG en verscheiden anderen, die ik niet ken. Een groot gedeelte hebben den dag, dat wij aankwamen, de stad verlaten. Onder die waren de Graaf VAN RECHTEREN, BENTINCK, MOLLEBRUÏN, LANDRÉ

Eindelijk was er nog een brief in cijferschrift aan het adres van Monsieur, Monsieur STEENGRACHT D'OOSTERLAND à sa campagne *Luxembourg* à *Maarssen* près d'*Utrecht*, gedateerd uit *Emmerik* ce 14 d'Août 1799.

Den 21sten Augustus zond VAN DER GOES weder de bij hem ingekomen berichten aan de verschillende Agenten, die naar zijne meening belang daarbij hadden. Zoo ontving LA PIERRE afschrift van een brief dd. 19 Augustus (zonder plaats van afzending) van een vriend van VAN DER GOES, die midden in de kwartieren woonde, waarvan hij melding maakte (1).

Hier aan de grenzen worden door de Hollandsche emigranten vele bewegingen gemaakt. De Erfprins van *Oranje* is een tijd lang in *Lingen* geweest, vanwaar hij alle geëmigreerde officieren geordonneerd heeft, zich

(1) Relatieven tot het Secretet Verbaal van den A. v. I. P.

in den omtrek van 6 uren van *Bockholtz* (*Bocholtz*?) te verzamelen en bij de hand te blijven, opdat zij met den eersten wenk naar de plaats, die hun aangewezen wordt, konden marcheeren. Omtrent 800 officieren houden zich thans in dezen omtrek op. *Bockholtz* is opgepropt vol. Eenige van de Anholtsche geëmigreerde officieren hebben gisteren per koerier order ontvangen terstond per extra-post dag en nacht door naar *Bremerlehe* te gaan, daar dezelve a. s. Maandag (dat moet den 26sten Augustus zijn) naar *Engeland* zouden ingescheept worden. Zij hebben ook direct hunne reis aangenomen en eene estafette vooruitgezonden, opdat op alle stations de paarden gereed staan. Zij kunnen bij eenen Overste SPENGLER allen zooveel geld bekomen, als zij hebben willen, doch wervingen geschieden vooralsnog niet publiek. *Pruisen* zit wel stil; maar waarom duldt men dergelijke bloeddorstige bewegingen op de grenzen?

De Erfprins van *Oranje* zal, zoo het heet, morgen naar *Bockholtz* komen. Voorts wordt verhaald, dat *Zweden* en *Rusland* in de nabijheid van *Bremen* landen en als Rijkscontingent door de demarcatie-linie marcheeren, hetwelk *Pruisen* niet verbieden konde noch zoude.

Men zegt, dat de Brunswijkers en Hannoveranen door *Oost-Friesland* op *Holland* marcheeren zouden. Zooveel is zeker, dat de Hertog van *Brunswijk* zeer vóór den oorlog is, doch de Koning van *Pruisen* niet.

De A. v. O. ontving de navolgende, waarvan die uit *Hamburg* oek aan LA PIERRE werden medegedeeld. »Brieven uit *Madrid*» — zoo schreef VAN DER GOES — »van den 5den Augustus melden het volgende: »de brieven van *Cadix* van den 30sten Juli berichten, dat men aldaar dien dag de Engelsche vloot voorbij had zien zeilen met een frisschen oostenwind. Den 29sten had men nog tijding gehad van de gecombineerde eskaders van de hoogte van kaap *Vincent*». Uit eene vorige missive meen ik te kunnen opmaken, dat de Engelsche vloot 36 schepen sterk moet zijn.» De overige berichten kwamen uit *Hamburg* (van ABBEMA) en uit *Elseneur* (van VAN ALLER).

Hamburg, 13 Augustus. Burger Agent!

Gelijktijdig brengen ons de Fransche en Engelsche brieven van den 5den dezes het ontwijfelbaar bericht van het uitzeilen der gecombineerde Fransche en Spaansche vloten, uit *Cadix* noordwaarts stevenende.

Hoezeer nu dit bericht reeds veel vroeger te Uwer kennis zal gekomen zijn, zoo mentioneer ik die tijding voornamelijk om U te onderrichten van de neerslachtigheid, dewelke dit evenement in *Engeland* heeft teweeggebracht, dewelke zoodanig is, dat volgens zeer geloofwaardige mondelinge berichten allerlei zich contrarieerende orders zijn afgevaardigd, zoo naar de voornaamste zeehavens, als vooral naar *Ierland*, tegen welk rijk men vermoedt dat die talrijke vereenigde vloot, dewelke gezegd wordt ook 10.000 man Spaansche troepen aan boord te hebben, voor het eerst zal gedestineerd

zijn: alle de oorlogsschepen, in diverse havens gestationneerd, moeten zich met allen spoed tot een lichaam verzamelen, om te trachten, daardoor den vijand te kunnen weerstaan. De geheime groote expeditie is bij provisie geadjourneerd (1); en men verwachtte alle oogenblikken bij het vertrek der laatste pakketboot een algemeen embargo op alle schepen, ja zelfs op de pakketbooten, hetwelk voor de commercie alhier en ook voor het overmaken der subsidiën voor de gecoaliseerde machten zeer hinderlijk zoude zijn.

De overige Engelsche, tot fluiten ingerichte oorlogsschepen ter volmaking van het twintigtal zijn nu ook in de Sond gearriveerd.

. Het komt mij meer en meer waarschijnlijk voor, dat de expeditie tegen de Republiek op ons Noorderfrontier is gemunt en dat de Anglo-Russische vloot op de Weser zal stationneeren en de troepen in de Russische possessie van *Jeverland* zullen debarqueeren; immers bij zooverre *Pruisen* zonder dadelijke medewerking gehengt en gedooft, dat die Armade in het Hertogdom *Bremen* als eene patrimonieele possessie (possessie?) van den Koning van *Engeland* en in *Jever* als een eigendom van *Rusland*, schoon beide in de linie van neutraliteit begrepen, mag stand nemen.

. Het Engelsche huis van *THORNTON* en *POWER* alhier, hetwelk de subsidiën uit *Engeland* ontvangt voor de Russische hulpbenden, heeft order ontvangen om 1000 pijpen brandewijn en 15.000 vaten meel naar *Bremen* te verzenden ten behoeve van de aldaar verwacht wordende troepen en schepen.

Hamburg 16 Augustus. De nieuwlings aangekomen Engelsche brieven, dewelke tot den 10den dezes loopen, confirmeeren wel het algemeene embargo op alle schepen, in de havens aldaar gereed liggende, met uitzondering nochtans der pakketbooten tusschen *Yarmouth* en *Cushaven*; doch melden tevens dat de aannadering der gecombineerde Fransche en Spaansche vloten, verre van eene vertraging in de inscheping der troepen voor de geheime expeditie te veroorzaken, de werkzaamheden daartoe veeleer verdubbeld hebben en reeds eenige regimenten te *Deal* en *Ramsgate* geëmbarqueerd zijn (2).

Volgens brieven van *Petersburg* in dato 30 Juli zouden ook te *Reval* reeds vele troepen gescheept zijn en onder geleide van 15 Russische oorlogsschepen door de Sond afzeilen. Het schijnt nochtans daaruit, dat alstoen nog geene der Engelsche schepen, dewelke door de Sond in de Oostzee gegaan zijn, aldaar gearriveerd waren, hetgeen alzoo het retour derzelve wel zoolang zoude kunnen vertragen, dat dit gedeelte der gecombineerde expeditie, zoo al niet door de opkomende groote hulpvloot en door bevrijding onzer geblocqueerde zeemacht, ten minste door het naderend onstuimig aequinoxgetijde hun doelwit ten minste te bestemder tijd niet zal kunnen bereiken.

Ondertusschen is het hoe langs hoe waarschijnlijker, dat de Anglo-

(1) Toen *ABBEMA* dit schreef, was het eerste gedeelte der landingstroepen onder *ABERCROMBIE* misschien juist uitgezeld.

(2) Toen *ABBEMA* dit schreef, was *ABERCROMBIE* reeds vier dagen in zee.

Russische Armade op de Weser zal komen en de troepen tegen ons Vaderland gedestineerd aldaar zal ontschepen (1).

. Alle de (geëmigreerde Hollandsche) officieren zijn reeds te *Leer* gerassembleerd ; terwijl het algemeen gerucht aldaar zegt, dat de Pruisische troepen van het geheele neutraliteits-kantonnement order ontvangen hebben, om zich tegen den 24sten dezes marschvaardig te houden.

Elseneur 12 Augustus. Gepasseerde nacht arriveerde een Russisch fregat uit de Oostzee met c. 900 man troepen, en niet 1900 man, zooals gemeld hebbe.

Elseneur 13 Augustus. Den nacht tusschen den 11den en 12den dezer is op deze reede geankerd het Russische fregat *Venus* (voorheen Zweedsch), kan nu in alles 54 stukken monteeren, maar heeft thans de zware batterij niet gemonteerd (die tusschendecks is) en eeniglijk stukken op Back en schans heeft, buiten matrozen, 1000 man Grenadiers aan boord met hun officieren; zij zijn den 20sten Juli o. i. van *Reval* gezeild naar *Lübeck*, alwaar een koerier aan land hebben gezet en aanstonds naar hier gezeild meenden, dat zij de geheele Russische vloot met troepen reeds alhier zouden gevonden hebben, waarnaar zij nu moeten wachten en alle momenten kunnen verwacht worden.

Hij heeft hier 500 Liggers water gevuld; als bij de verwacht wordende vloot in proportie zooveel benoodigd is, dan zullen zij de eerste acht dagen niet klaar worden.

De Russische officieren en soldaten zeggen, dat in alles 40.000 man zullen ingescheept worden, meest in *Reval* en *Riga* en dat daarvan op de eerst verwacht wordende schepen 20.000 zijn.

Zij stemmen daarin ook overeen, dat hunne destinatie van hier naar *Engeland* is en of zij daarna naar *Frankrijk* of *Holland* zullen gezonden worden, schijnt hun onbekend te zijn. Het volk is jong en gezonde manschappen, hebben behoord tot het cordon op de Pruisische grenzen.

Heden morgen arriveerden van *Engeland* weder twee transportschepen.

L'espion, 38 stukken, Capt. ROSE,

Niger, 32 » » LARMONE,

zullen met eersten goeden wind naar *Reval* zeilen en zijn gerekend om te zamen 1500 à 1600 man troepen in te nemen.

(Wordt vervolgd.)

(1) Denzelfden dag, dat deze copie voor den A. v. O. aan het Agentschap van Buitenlandsche Betrekkingen geschreven werd, manoeuvreerde de Engelsche vloot voor *Taxel*.

VOLKENRECHT EN OORLOGSGBEUKIKEN.

(Vervolg van N°. 7, bladz. 410.)

De oorlog.

De oorlog is de toepassing van het vuistrecht tusschen de Staten. De mogelijkheid, ja, noodzakelijkheid van den oorlog als uiterste middel tot het beslechten van geschillen tusschen Staten is een duidelijk bewijs voor de stelling, dat het z. g. volkenrecht niet tot het gebied van het recht behoort. De overweging van de vraag, in welke gevallen een oorlog geoorloofd mag heeten, is dan ook vrij onvruchtbaar. Beweert men dat hij alleen dan geoorloofd is, als hij dient om zichzelf met de wapens recht te verschaffen, dan verliest men uit het oog, dat het recht alleen een objectieven, zeker werkenden (rechts-) dwang kent; dat daarom eene geheel subjectieve handeling van geweld, waarbij uitsluitend de macht beslist, nimmer aan het recht ten dienste kan staan; dat in 't kort: »das Recht die Selbsthülfe untersagt." Moet echter tevens met von MOLTKE worden erkend, dat de oorlog is »een element van de wereldorde", eene stelling trouwens door de geschiedenis gestaafd, dan blijkt het dat wij hier een anderen maatstaf voor onze beoordeeling moeten bezigen dan dien, welke het recht ons schenkt. Terecht zegt GEORGES BRY, dat er voor den tijdgenoot vele bezwaren verbonden zijn aan de beslissing omtrent de vraag, of een bepaalde oorlog al dan niet onvermijdelijk was, omdat hiertoe tal van omstandigheden in aanmerking genomen moeten worden, waarover slechts de geschiedenis een zuiver licht verspreiden kan. »Pour juger tous ces points avec certitude," aldus gaat hij voort, »il faudrait apprécier les différentes causes d'une guerre et chaque puissance les interprète au gré de ses intérêts" (1).

Bekend is het, dat vele voorstanders van de afschaffing van den oorlog, leden van vredebonden e. t. q., zelfs van verzachtende bepalingen in den oorlog niets willen weten, vrezende dat door zulke bepalingen de oorlog zou worden gesanctionneerd, terwijl de oorlog zelf, het elkander systematisch dooden en verminken, met recht en moraal in strijd is. »Wilt gij dus de

(1) BRY, *Droit international public*, 2me édition, p. 478.

voorschriften van de moraal volgen, voer dan geen oorlog," ziedaar hun stelregel. Zij noemen oorlogvoerenden: »des créatures humaines dressées à se massacrer mutuellement faute de s'entendre" (1). Zij verzuimen bij dit alles het bewijs te leveren dat de oorlog *kan* worden »afgeschafft," en dit bewijs wordt hier vóór alles vereischt, want met idealistische beschouwingen komt men geen schrede verder. Zoolang toch moet worden toegegeven dat er gevallen denkbaar zijn, waarin de oorlog onvermijdelijk is, is het de plicht van het menschedom voortdurend alles in het werk te stellen om de oorlogsrampen binnen de engst mogelijke grenzen te beperken en baat het niets den oorlog te verwenschen (2) of het onbereikbare ideaal: »de afschaffing van den oorlog," na te jagen.

De noodzakelijkheid van den oorlog als *ultima ratio* is het logisch gevolg van den strijd om het bestaan. Geen verkeer zonder strijd, geen ontwikkeling zonder strijd, ja, geen leven zonder strijd. HERACLITUS noemt strijd »den vader van al het bestaande". In de maatschappij wordt de omvang van dien strijd beperkt door den Staat; in het statenverkeer is geen boven de partijen staande macht. Bestaat zulk eene macht niet, dan is op aarde, waar het streven naar de volmaaktheid zijn einddoel nog niet bereikt heeft, het vuistrecht, dat is hier: de oorlog, als uiterste middel ter beslissing, onvermijdelijk. De Generaal JUNG zegt: »Une société ne peut être qu'en paix ou en guerre. Ces deux termes expriment une seule et même action, la concurrence des sociétés pendant la période de paix et pendant celle de la guerre. La guerre n'est en effet que la continuation de la lutte avec des procédés particuliers" (3).

Behalve die zuiver stoffelijke strijd bestaat er nog een zeer geldige reden voor iederen Staat om te rekenen met de mogelijkheid van een oorlog. Naast, ja, boven het stoffelijk belang staat de nationale eer. »Holle klanken," zeggen velen, die door het realisme van deze eeuw medegesleept, met den Heer BREDIUS de »gevoelens van nationaliteit," onder de »bekrompen begrippen" rangschikken (4). Wat mag dan wel die groote band zijn, die de leden van een volk verbindt? Is het bijv. alleen materiëel eigenbelang, dat ons Nederlanders om den troon onzer Vorstinnen schaart, en dat ons niet zou doen dulden, dat een veroveraar ongestraft naar dien troon de hand zou uitsteken? Waarom zijn wij aan den naam »Nederlander" gehecht? Alleen tengevolge van het geldelijk inkomen, dat het Nederlanderschap ons direct of indirect waarborgt? De XVIIIde eeuw heeft ons in dit opzicht genoeg geleerd!

De nationale eer heeft in den grond dezelfde beteekenis als de eer van

(1) *Krijgswetenschap 1888—89*, bladz. 519.

(2) Men leze o. a. den roman *Die Waffen nieder!* van BERTHA VON SUTTNER.

(3) JUNG, *Stratégie, tactique, politique*, p. 6.

(4) Zooals o. a. Tolstoj, die in zijn beschouwing over »Patriotisme en Christendom" zegt, dat het gevaar voor een oorlog blijft bestaan, »omdat men hen" (de volken) »gevoed heeft met *patriotisme*."

familie of geslacht. Het »noblesse oblige» is gelukkig ook voor de volken geen ijdele klank! Zelfgenoegzaamheid, die voor erkenning en waardeering van het goede bij andere natiën onvatbaar maakt, is natuurlijk te eenenmale misplaatst. Gelukkig echter de natie, die beseft dat een volk ook kan achteruitgaan in weerwil van den bloei van kunsten en wetenschappen, van handel en nijverheid, in weerwil ook van spontane uitingen van feestgeestdrift en opgewondenheid. Gelukkig het volk, dat bereid is ook zijne eer met inspanning van alle krachten te verdedigen en zijn nationaal eergevoel niet als iets overbodigs heeft overboord geworpen.

»Maar de oorlog moet worden afgeschaft, dit is ons doel», aldus de vredesapostelen. »Is eenmaal de oorlog afgeschaft, dan behoeft geen natie meer voor hare belangen en voor hare eer te strijden, dan behoeft geen volk ooit meer te toonen of het voor zijne onafhankelijkheid zijn bloed veil heeft.» Juist in verband hiermede is de eeuwige vrede geen schoone droom. In elk geval trachte men niet tot de afschaffing van den oorlog te geraken door de gevoelens van nationale eer en van vaderlandsliefde uit te roeien, want dit zou zijn: *le remède pire que le mal*; daarenboven zou het geneesmiddel niet afdoende zijn. Wil men den oorlog afschaffen, men trachte het zóóver te brengen, dat geen Staat ooit meer de belangen van een anderen Staat benadeelt of diens eer aantast. Met andere woorden: het egoïsme der Staten moet worden afgeschaft. Dit nu is in verband met de onvolmaaktheid van het menschedom een onbereikbaar ideaal.

Zolang echter met het egoïsme der Staten moet worden rekening gehouden, is de kiem van den oorlog ook aanwezig. »So lange Völker auf Erden nach irdischen Gütern streben,» zegt VON DER GOLTZ (1) »so lange sie danach trachten, für nachwachsende Geschlechter Raum zur Entfaltung, Ruhe und Ansehen zu sichern, so lange sie, von grossen Geistern geführt, über die engen Grenzen alltäglichen Bedürfnis hinaus nach der Verwirklichung politischer und kulturhistorischer Ideale streben, so lange wird es Kriege geben. Was frommt es, darüber zu streiten, ob sie veredelnd oder verwildernd auf die Menschheit wirken. . . . *Kriege sind Menschenloos, sind unvermeidliches Völkergeschick. Ewiger Frieden ist den Sterblichen in dieser Welt nicht beschieden.*»

Toen op de internationale conferentie van Washington (1889—90), waarop alle Staten van het Amerikaansche continent vertegenwoordigd waren, een ontwerp ter tafel kwam voor eene algemeene en verplichte arbitrage, in geval van geschillen tusschen Amerikaansche Staten onderling, lieten de gedelegeerden van Chili zich als volgt uit: »La délégation du Chili croit donc pouvoir affirmer que la formule de l'arbitrage absolu, applicable à tous les cas qui peuvent se présenter, est inspirée par d'excellentes intentions sans doute, mais sera d'une douteuse application dans les crises internationales graves. . . . Une nation blessée dans sa dignité ou atteinte dans son honneur

(1) *Das Volk in Waffen*. 3de druk, blad. 421.

ne demandera point à l'arbitrage la réparation de l'offense. Le principe de l'arbitrage absolu, très beau certainement et très sympathique, entendu et appliqué de cette manière, entre dans le domaine des illusions et est affecté du grave inconvénient d'être incompatible avec la nature des choses. . . . Il n'est pas possible de prévoir ni de déterminer d'une manière fixe tous les cas dans lesquels la nature de la question ne permettra point de soumettre cette dernière à l'arbitrage. Toute énumération serait insuffisante, quand elle ne serait pas casuistique. C'est pour cela que, lorsqu'il s'agit d'indiquer les exceptions, on recourt d'ordinaire à des formules générales et vagues, les seules qui puissent constituer, en tout cas, une garantie que la liberté d'action nécessaire sera conservée. C'est ainsi qu'on adopte des formules d'exception comme celles-ci : *la souveraineté nationale, la dignité nationale*, ou d'autre pareilles, qui autorisent à ne pas soumettre à la décision des juges ce qui ne peut être la matière d'un jugement. L'application de ces formules reste naturellement réservée à l'appréciation de la nation appelée à les interpréter, et qui décidera dans chaque cas particulier, si le fait qui se présente, s'y trouve ou non compris. Et il n'en peut être autrement, parce que si cette appréciation était abandonnée à un juge étranger, la nation intéressée serait atteinte dans sa souveraineté, ce qui n'est pas acceptable, et il en résulterait un mal beaucoup plus grand, assurément, que celui qu'il s'agissait d'éviter" (1).

In het bovenstaande wordt nogmaals op duidelijke en besliste wijze aangevoerd, dat de eeuwige vrede een droom, afschaffing van den oorlog een utopie is. Een permanent internationaal gerechtshof, waaraan de Staten zich onvoorwaardelijk moeten onderwerpen, is onbestaanbaar, daar het met de soevereiniteit der z. g. subjecten in strijd is. Wel echter kunnen de Staten bij voorkomende gelegenheden vrijmachtig beslissen, of zij een bepaald geschil aan een scheidsrechterlijke uitspraak wenschen te onderwerpen. Zij kunnen zich zelfs onderling door speciaal-verdragen verbinden eventueel de geschillen, *die daarvoor vatbaar zijn*, door een scheidsgerecht te doen oplossen. Doch een steeds toepasselijk »substitute for war" kan de arbitrage niet zijn.

Het antwoord nu op de vraag, *wat* men onder oorlog verstaat, luidt verschillend, naarmate men het onmiddellijke (militaire) of het algemeene (staatkundige) doel op het oog heeft. In het eerste geval verstaat men onder den naam oorlog een strijd met de wapens, gevoerd tusschen de krijgsmachten van twee of meer Staten. Het onmiddellijke doel van dien strijd is hetzelfde als dat van iederen anderen strijd: het behalen van de overwinning op de tegenpartij, het breken van haar tegenstand. Evenwel is die overwinning slechts een middel om het staatkundige doel van den oorlog te bereiken. De staatkunde wikt en weegt vóór den strijd de kansen in verband met den omvang en de beteekenis van het hangend geschil, dat

(1) Zie: *Revue de droit international*, bladz. 548 en 549.

tot een oorlog voeren kan; zij tracht bondgenooten te krijgen, de publieke opinie aan hare belangen dienstbaar te maken, de oplossing van het geschil zonder oorlog te bewerken. Is zij eenmaal tot den oorlog besloten, dan bepaalt zij het algemeene doel daarvan. Gedurende den oorlog treedt zij terug, maar zij volgt den loop van den strijd, tracht zoo noodig bondgenooten te krijgen, der tegenpartij de kansen op bondgenootschappen te ontnemen. En wanneer zij het oogenblik aangebroken acht, waarop het »tot hiertoe en niet verder» aan de strijdende krijgsmachten moet worden toegeroepen, dan is de oorlog geëindigd. Zij voert de hiertoe noodige onderhandelingen en bepaalt de algemeene uitkomst van den krijg, »denn die politische Absicht ist der Zweck, der Krieg ist das Mittel, und niemals kann das Mittel ohne Zweck gedacht werden» (1). In verband met het staatkundige doel is dus de oorlog: een strijd met de wapens tusschen twee of meer Staten (c. q. voor een staatkundig doel strijdende partijen), gevoerd met het oogmerk den tegenstander aan zijnen wil te onderwerpen (vuistrecht). De bemoeiingen van de staatkunde met den oorlog (oorlogspolitiek) behooren tot het gebied van den staatsman en den diplomaat, de z. g. oorlogsgebruiken tot dat van den militair. Alleen de opperbevelhebbers der oorlogvoerende strijdkrachten moeten somtijds hunne operatiën regelen in verband met het staatkundige doel van den oorlog en de dienovereenkomstig van hoogerhand ontvangen aanwijzingen.

De beoordeeling van de noodzakelijkheid van een oorlog, in verband met de middelen die zijn beproefd om hem te voorkomen, is de taak der betrokken Regeering; op haar rust de verantwoordelijkheid. Het vonnis over haar wordt door de historie geveld, zoowel wat betreft het roekeloos aangaan van den krijg als het inwilligen van eischen of het dulden van handelingen, die in strijd zijn met de nationale eer of de waardigheid van den Staat. Zelfs voor kleine Staten, die uit den aard der zaak met groote gematigdheid moeten optreden, bestaat ook in deze laatste richting een grens, die niet straffeloos kan worden overschreden (2).

De Generaal BLUME zegt in zijne bekende studie *Strategie*: »Kulturstaaten sollten nur dann ihre Zuflucht zur Gewalt nehmen, wenn dies zur Sicherung ihres Daseins, ihrer Lebensbedingungen — wozu wir auch die Wahrung der Ehre rechnen — und ihrer natürlichen Fortentwicklung unvermeidlich ist. In solchem Falle dürfen sie aber anderseits auch vor dem Aeussersten

(1) CLAUSEWITZ, *Vom Kriege*, Erstes Buch, Erstes Kapitel N°. 24.

(2) »Das Schicksal der Staaten ist dem menschlichen Leben ähnlich; sie entstehen, wachsen, blühen, gerathen in Verfall und hören auf zu sein.» »Aber es gilt auch mehr, seine Zeit gut auszufüllen, als sie zu überdauern, wie getrocknete Blumen den Frühling. Noch hat kein Geschichtschreiber die Chinesen über die Römer oder Griechen gestellt, weil sie diese überlebten. Das Bewusstsein, für eine vergängliche Grösse zu wirken, kann die Freude am Schaffen nicht beeinträchtigen. Wenn nur der Name fortwährt und das, was ein Volk für die Entwicklung des Menschengeschlechts bedeutet hat, gross war, so mag es immerhin eines Tages in andere Gestaltungen zerfliessen; es hat genug gelebt.» (v. d. GOLTZ, bladz. 425).

nicht zurückschrecken. Der Staat, welcher nicht bereit wäre für die Wahrung seiner Lebensbedingungen die ganze Kraft einzusetzen, würde seinen nächstliegenden Zweck verfehlen." Gulden woorden!

In de organisatie der Staten zelve ligt een bepaalde waarborg voor den vrede. Stellen wij ons de individu's voor in denzelfden rechtloozen toestand als dien, waarin de Staten ten opzichte van elkander verkeerden. Een gevecht tot beslechting hunner geschillen wordt zonder veel omslag aangegaan en spoedig beslist. Aan een oorlog gaan echter vaak langdurige onderhandelingen vooraf; de strijdkrachten moeten worden gemobiliseerd en geconcentreerd; de volksgeest ten aanzien van den mogelijken oorlog kan niet worden miskend, de talloze relatien der wederzijdsche bevolkingen maken een afbreken of althans grootendeels afbreken dier relatien bedenkelijk; in één woord, er moet vóór het uitbreken van den oorlog veel wrijving worden overwonnen. Ook de wetenschap, dat een geruime tijd verloopt alvorens de strijd is beslist, en dat gedurende dien tijd de geheele maatschappij bij de oorlogvoerende Staten uit hare voegen is gerukt, legt gewicht in de schaal. In de bewapening en organisatie der tegenwoordige legers, waardoor de oorlog veel menschenlevens kost en de geheele maatschappij treft, is eveneens een waarborg voor den vrede gelegen. Hier doet zich dus het eigenbelang der Staten gelden in gelijken zin, als waarin het hen gedurende den oorlog tot het inacht nemen van bepaalde regelen drijft.

Den besten waarborg voor den vrede zoeke men in de meer en meer veldwinnende overtuiging, dat de oorlog is een soms onvermijdelijk kwaad, waartoe niet dan in de uiterste noodzakelijkheid de toevlucht genomen mag worden, nadat alle middelen, die, in verband met de omstandigheden, kunnen worden te baat genomen om hem te voorkomen, vruchteloos zijn beproefd geworden. De edele Kroonprins van Pruisen, later Keizer FREDERIK van Duitschland, zeide in 1867: »es ist die grösste Pflicht, wenn es irgend möglich ist, den Krieg zu vermeiden." Hoe stabielier het *staatkundig evenwicht* is, des te geringer is de kans dat een Staat of verbonden Staten te zamen roekeloos tot den oorlog zullen overgaan. Het is een verblijvend verschijnsel, dat in de allerlaatste jaren het staatkundig evenwicht in Europa, door eene vrij wel gelijke machtsverdeeling der onderling verbonden grootmachten in ons werelddeel, is hersteld geworden, al valt het niet te loochenen, dat de balans zoo ontzettend zwaar belast is, dat men zich niet zonder bezorgdheid afvraagt of zij nog langen tijd het gewicht zal kunnen torsen, dat van weerszijden onophoudelijk in de schaal gelegd wordt om het evenwicht te handhaven (1).

(1) KANT zegt in § 3 van de »Präliminar-Artikel zum Ewigen Frieden:"

»Stehende Heere (miles perpetuus) sollen mit der Zeit ganz aufhören (!). Dieselben bedrohen andere Staaten unaufhörlich mit Krieg durch die Bereitschaft, immer dazu gerüstet zu scheinen, reizen diese an, sich in Menge der Gerüsteten, die keine Grenze kennt, zu übertreffen, und indem durch die darauf gewendeten Kosten der Friede endlich noch drückender wird, als ein kurzer Krieg, so sind sie selbst Ursachen von Angriffskriegen, um diese Last los zu werden."

Hoe het zij, de militair, die voor zijn vaderland strijdt, heeft de redenen niet te beoordeelen, die tot den oorlog hebben geleid. Hij kent vóór alles één plicht: te gehoorzamen; hij moet te allen tijde bereid zijn, zijn leven voor zijn vaderland op te offeren. De krijgsmacht heeft gelukkig met de politieke kronkelpaden niets te maken. Wel echter kan de krijgsmacht door eene weifelende, onhandige diplomatie in een hoogst ongunstigen toestand worden gebracht, die door een beslist optreden der Regeering had kunnen worden vermeden (men denke aan Hannover in 1866).

De krijgsmacht bewandelt den koninklijken weg, gaat recht op haar doel af en strijdt met open vizier. Voor het Nederlandsche leger, dat nog onlangs uit de handen van Hare Majesteit de Koningin de nieuwe vaandels en standaards ontving, zal deze hooge eer nog een spoorslag te meer zijn, om te allen tijde pal te staan voor Vorstenhuis en Vaderland!

De oorlogszeden zijn onafhankelijk van de oorlogspolitiek. Ook in een door hun vaderland roekeloos en lichtzinnig begonnen oorlog kunnen door de militairen de schoonste bewijzen, zoowel van moed en vaderlandsliefde als van beschaving en humaniteit worden afgelegd. Slechts in één punt raken oorlogspolitiek en oorlogszeden elkander: de eer van het vaderland in het algemeen, zoowel als die van de krijgsmacht in het bijzonder eischen, dat nimmer een oorlog op verraderlijke wijze worde begonnen. »Laissons donc à l'histoire le soin d'apprécier les guerres dans leur caractère intime. Les Romains disaient que la guerre était juste, *legitimum bellum*, lorsqu'elle était régulièrement déclarée; c'est à ce point que nous allons nous placer" (1).

Oorlogsbepalingen, oorlogsgewoonten, oorlogszeden en oorlogsgebruiken.

Hierboven werd gesproken van *oorlogszeden*, een woord dat velen lezers eenigszins vreemd zal klinken, ofschoon de Duitsche taal naast: »Kriegsgebrauchen" ook het woord »Kriegssitten" kent.

Zooals bekend is, worden onder de benaming *oorlogsgebruiken* verstaan: de beginselen, die in den oorlog door de beide strijdvoerende partijen in acht genomen behooren te worden. Het inacht nemen der z. g. oorlogsgebruiken geschiedt op verschillende gronden. Sommige oorlogsgebruiken zijn door de Staten in het conventioneele recht opgenomen, deze hebben zich dus door eene categorische verklaring plechtig verbonden ze in een eventueelen oorlog te zullen toepassen (2). Andere berusten op het z. g. gewoonterecht, terwijl onder een derde rubriek de eigenlijke *oorlogsgebruiken* ressorteeren, zijnde zekere *vormen*, door het *gebruik* geijkt en min of meer algemeen toegepast. Door sommigen worden de oorlogsgebruiken *oorlogsrecht* genoemd.

(1) BRY, t. a. p., bladz. 478.

(2) Ten overvloede zij er aan herinnerd, dat bepalingen, die door den een of anderen Staat, door de opname in een zijner *wetboeken*, tot positief recht verheven zijn (verg. bladz. 343 hiervóór), hier als zóódanig buiten beschouwing blijven.

Door anderen wordt onder oorlogsrecht verstaan: het samenstel der bepalingen voor den oorlog, die als vastgesteld *te beschouwen* zijn, terwijl zij de overige, wenschelijk geachte bepalingen voor den oorlog *oorlogsgebruiken* noemen.

Uit hetgeen door mij vroeger werd gezegd, zal kunnen worden afgeleid, dat, naar mijne meening, de benaming *oorlogsrecht*, zelfs voor die bepalingen, welke als vastgesteld te beschouwen zijn, onjuist, en dat de naam *oorlogsgebruiken* onvolledig is. Het zou m. i. dan ook aanbeveling verdienen een duidelijk onderscheid te maken tusschen:

Oorlogsbepalingen (uitmakende het z. g. *conventioneele oorlogsrecht* d. w. z. bepalingen, door de Staten uitdrukkelijk en plechtig erkend).

Oorlogsgewoonten (zijnde de beginselen door de Staten *min of meer* algemeen gehuldigd, omdat zij het in het algemeen belang, dus ook in *hun* belang noodig of wenschelijk achten, dat deze beginselen in den oorlog van weerszijden worden toegepast). Onder deze beginselen bekleeden een bijzondere plaats de oorlogszeden (zie bladz. 338).

Oorlogsgebruiken (zijnde de *vormen*, die zonder bezwaar door andere zouden kunnen worden vervangen, maar die hunne beteekenis ontleenen aan de algemeenheid van hunne toepassing).

Indien wij ons toch het verschil tusschen conventioneele bepalingen, gewoonten, zeden en gebruiken voor oogen stellen, zoo moet worden erkend, dat het woord *oorlogsgebruiken*, als algemeene benaming, al zeer ongelukkig gekozen is, vooral indien het synoniem wordt geacht met het woord **Oorlogsrecht**.

De toepassing der oorlogsbepalingen is verzekerd, althans door den grootsten waarborg, dien het z. g. volkenrecht vermag te geven. Bood het gewoonterecht (ook in negatieven zin) een hechteren waarborg dan de plechtige erkenning, waartoe zouden dan de Staten den waarborg der conventie hebben verkozen boven dien van de gewoonte?

Onder de oorlogsbepalingen ressorteeren in de eerste plaats verdragen van algemeenen aard, op den oorlog betrekking hebbende (Declaratie van Parijs, Conventie van Genève, Verklaring van St. Petersburg). Voorts, voor bepaalde Staten onderling, de bijzondere overeenkomsten c. q. door hen gesloten of te sluiten, met het oog op een eventueelen oorlog (bijv. het Amerikaansch-Pruisische verdrag van 1785, de Fransch-Engelsche conventie betreffende de kustvisscherijen en visschersbooten enz.), of bij het uitbreken van een oorlog (bijv. betreffende het post- en telegraafverkeer, parlementairs, behandeling van krijgsgevangenen, enz.). Eindelijk de z. g. oorlogsconventies of cartels, gesloten door de militaire opperbevelhebbers, die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering er van (wapenschorsingen, wapenstilstanden, capitulatiën, enz.). De speciale conventies zijn echter slechts bindend voor den tijd waarin, de omstandigheden waaronder, en de legerafdeelingen waarvoor zij toepasselijk werden verklaard. Sommige hebben slechts betrekking op één bepaalde

handeling, »ces conventions, ces pactes, qui s'accomplissent une fois pour toutes, et non par des actes successifs, dès qu'ils ont reçu leur exécution, sont des choses consommées et finies" (1). Op hare beteekenis als antecedenten werd reeds vroeger gewezen.

(Wordt vervolgd.)

(1) VATEL, liv. II, § 192. Zie ook GURT, »Zur Geschichte der internationalen und freiwilligen Krankenpflege im Kriege," aangehaald door LUEDER (*Die Genfer Convention I*, blad. 15 en 16).

OPLEIDING DER RECRUTEN BIJ DE INFANTERIE EN ANDERE OEFENINGEN.

Replik aan den Heer XY. (Zie N°. 6, bladz. 345.)

Uit mijn antwoord aan den Heer MEES in N°. 7 van bovengenoemd tijdschrift zult ge hebben gezien, geachte Antagonist, waarom ik er nu eerst toe kan overgaan op uw artikel, voorkomende in N°. 5 van het reeds vermelde tijdschrift, eene repliek te geven.

Zeer heeft het mij gespeten, dat ik niet in de gelegenheid was u spoediger te woord te staan, »parce qu'il faut battre le fer quand qu'il est chaud," ook omdat de vrees mij bekruipt, dat het metaal nu merkbaar zal zijn afgekoeld en dus bij andere personen niet meer die belangstelling zal worden gevonden, welke door mij zoo zeer gewenscht wordt, omdat zij zoolang hebben moeten wachten op eenig teeken van leven mijnerzijds.

Wel poogde ik, in mijn antwoord aan den Heer MEES, met weinige woorden op uwe onmogelijke theorieën te wijzen en zodoende u en het publiek te prikkelen om het wachten niet tot inslapen te doen overgaan, maar u zoolang in spanning te houden. Ach! Ik hoop dat het zoo zijn zal, maar ik betwijfel het zeer. Tegen zoolang geduld oefenen zijn geen zenuwen bestand, zelfs niet van iemand, die doorkneet is in de lectuur van het *Recueil Militair*, zooals ik vermoed dat gij zijt!

Wie *a* heeft gezegd moet *b* zeggen en, als het noodig is, zelfs ook *z*. Daarom, niettegenstaande de wederwaardigheden die mij treffen — in zake de plaatsruimte in *De Militaire Spectator* en de daaruit voortvloeiende ruimte van tijd — zal ik toch een poging doen om mijn koud geworden ijzer nogmaals ter hand te nemen; wie weet of het, ook koud geworden, nog niet eenigszins hamerbaar is, of misschien de temperatuur nog meevalt.

Uwe argumenten hebben mij niet overtuigd en mij mijn ongelijk niet doen inzien. In het door u medegedeelde komen wel punten voor, welke ik geen kans zie te weerleggen, omdat ze — helaas! — maar al te waar zijn (wat me voor ons leger zeer spijt), maar daarmee wil ik niet gezegd hebben, dat daarom die argumenten, als op goede gronden steunende, pleiten voor de degelijke inrichting van ons leger.

Ik hoop, waarde Heer XY, dat mijn denkbeelden niet zullen worden verwezen naar het rijk van Utopia, maar dat ze zeer zeker toepassing zullen

vinden in het rijk der Nederlanden. Neerland's leger kan er slechts goed bij varen en dus het Rijk ook.

In de critiek, welke ik mocht ondervinden, ligt voor mij de genoegdoening opgesloten, dat de inhoud van mijn artikel niet zoo geheel verkeerd was, anders zoudt gij vooral u zoo warm niet maken. En dit maakt mijne taak minder onaangenaam, dan wanneer ik mij had te verdedigen tegen gegronde aanmerkingen.

Waarde Tegenstander! Hebt ge nooit gelezen 't geen een zeer competent Fransch Schrijver zegt: »dans notre pays — en in het onze ook — nombre de gens, même des militaires, s'imaginent que, de toutes les armes, l'infanterie est la plus facile à manier sur le champ de bataille." Gij hebt u dat ook *geïmagineerd*, omdat ge alleen hebt gedacht aan vredesoefeningen, voldoende tot schijnvertooning, aan administratieve moeilijkheden en aan het gewichtige van het *Recueil Militair*. Maar aan het gevecht — le champ de bataille — daaraan dacht ge niet.

Waarom maakt ge u zoo boos? Vreest ge te zullen worden gestoord in uwe rustige rust als mijne voorstellen eens bewaarheid werden?

Ja, ik ken u wel! Gij zijt een van die lieden, die niet kunnen scheiden van den eenmaal aangenomen sleur. Ge behoort tot dezulken, die gedurende den winter gaarne de marmottennatuur der Nederlandsche infanterie meeleven en in den zomer nog niet goed wakker zijn, dus ook verlangen dat de geheele natuur maar zal blijven meedommelen.

»Maar dat alles is geen weerlegging van mijne critiek!" roept ge ongeduldig. Toch wel, maar door uwe dikbloedigheid en uw verknoeid denkvermogen hebt ge dat niet opgemerkt.

Ik wil er echter toe overgaan om te pogen u alinea na alinea te beantwoorden en mij ook te verantwoorden omtrent mijne aantijging, dat ge lijdt aan een verknoeid denkvermogen.

Scherpe critiek op de bestaande oefeningen pleegde ik niet, wel critiek en dat met recht. Maar ik constateer, dat ik niet afbrak zonder tevens op te bouwen op nieuwen grondslag. Of ik de goede bouwkundige was, dat laat ik aan kundiger ter beoordeeling over; ik overschat mijzelve niet.

Vindt gij het goed, zoo luidt dan mijn eerste vraag, dat onze infanterie is bedeed met eene compagniesgewijze opleiding in naam, terwijl deze in *werkelijkheid* eene sectiesgewijze opleiding is; vindt gij het goed, dat aan die sectiesgewijze opleiding de onderwijskrachten worden verbeuzeld van 3 officieren, 7 à 8 onderofficieren, 8 à 9 korporaa's, d. w. z., van de geheele vredessterkte aan kader eener compagnie (zonder den kapitein mee te rekenen, die als directeur van het onderwijs optreedt, en den sergeant-majoor, die, dank zij de *hoogst eenvoudige* compagnies-administratie, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat zit te pennen); vindt gij het goed, dat die 20 onderwijzers hun tijd vermorsen om 30 à 35 man te onderwijzen en dezen nog niet eens alles kunnen leeren wat zij kennen moeten? Ik niet!

Met datzelfde personeel kon men 200 man onderwijzen en hen alles leeren, wat zij behooren te weten, als het onderwijs rationeel was geregeld.

Zoudt ge niet meenen, dat een man uit het kader — officier of mindere, dat doet er niets toe — met veel meer aplomb zou optreden als hij steeds eene afdeeling troepen had onderwezen, waarvan de sterkte overeen kwam met die, welke hij in oorlogstijd onder zijne bevelen zal zien. Denkt ge niet, dat wanneer hij gedurende eene maand mannen aanvoerde, hij beter aanvoerder zoude zijn, dan wanneer hij gedurende zes maanden, om niet te zeggen zijn geheelen dienstdienst, slechts lijntjes aanvoerde of niets anders beoefende dan kadermanoeuvres? Ik wel! En gij ook, en ieder militair die onbevooroordeeld denkt.

Maar toch van u ben ik niet zoo geheel zeker. Ge moet te oud zijn om nog voor verbetering vatbaar te wezen. Ge zijt zóó behoudend in uwe redeneeringen dat ik geloof, dat zoo er geen andere lieden waren geweest, dan zulke als gij, om over oorlogszaken en legers te denken, de infanterie, nog als eenige uniform een vijgenblad zou dragen en gewapend zou zijn met de knods model ABEL.

Dat mijn schrijven een verkeerden indruk maken zal op hen: »die alleen oog hebben voor het verkrijgen van den hoogst bruikbaren graad van geoefendheid bij het hoofdwapen, maar daarbij de verdere belangen niet over het hoofd zien,» geloof ik niet. Immers deze moeten mij gelijk geven en met mijne denkbeelden min of meer ingenomen zijn, daar deze koren zijn op hun molen.

Maar zij, die alleen streven naar eene degelijke opleiding van het hoofdwapen, zelfs met het bekrompen inzicht, hetwelk hun andere belangen over het hoofd doet zien (iets waarvan ge mij beschuldigt), zijn op een beteren weg dan zij, die *alle* belangen, ook de administratieve, welke hun zoo na aan het hart schijnen te liggen, behartigen willen en daardoor de hoofdzak — de opleiding van het hoofdwapen — niet voldoende krachtig ter hand nemen: »parce que, qui trop embrasse mal étreint.»

Eenzijdig ben ik niet, immers ook de bereden wapens en de genietroepen laat ik gedurende een maand in de oefeningen deelen.

Dat ik niet spreek over detailoefeningen dier wapens is natuurlijk, ik ken die oefeningen niet van nabij. Maar te oordeelen naar hetgeen ik van die wapens zag, is de toestand, wat de mogelijkheid betreft om de detailoefeningen te regelen, beter dan bij de infanterie. De cavalerie heeft steeds eskadrons, die bijna op oorlogsterkte zijn, de bereden artillerie kan altijd vier stukken per batterij uitbrengen, dat is $\frac{2}{3}$ der oorlogsterkte, de genietroepen hebben jaarlijks eene goed geordende oefening in de legerplaats bij Zeist en compagnieën van bijna oorlogsterkte; de infanterie heeft gedurende eene maand van het jaar ongeveer halve oorlogsterkte, gedurende $5\frac{1}{2}$ maand $\frac{1}{4}$ oorlogsterkte, gedurende de rest van het jaar $\frac{1}{8}$ of minder.

Neen sympathie voor de opleiding der recruten van de infanterie door de zorg van de compagniescommandanten heb ik niet, ten minste zooals de zaak nu geregeld is; maar wordt die opleiding anders geregeld, d. w. z. zóó, dat de compagniescommandant kans ziet een werkelijk *goed* geofende compagnie met geëxperimenteerd kader (voor zoover vredesoefeningen daartoe kunnen leiden) voor den dag te brengen, dan zeer zeker ben ik een voorstander van de opleiding door den compagniescommandant.

Opleiding zooals die in Duitschland plaats heeft keur ik zeer goed, daar dient de soldaat *twee* jaren en wat hij in het eerste jaar niet leerde, leert hij in het volgende, terwijl hij daarin tevens een herhalingscursus ondergaat.

Maar bij ons! Ik kan mij niet begrijpen, hoe de compagniescommandanten nog kans zien om van hunne recruten te maken, wat men er van te zien krijgt. Want wel heet de milicien voor eerste oefening gedurende *een* jaar onder de wapens te zijn, maar in den laatsten tijd telde deze termijn hoogstens 8 maanden, eenige weinige uitzonderingen daargelaten, die evenwel, wegens de geringe sterkte, toch niet meer konden worden geofend, want het meeren-deel werd dan nog gebezigd om kribben te verven, dekens uit te kloppen, kleeding uit te pakken, brood, voor andere garnizoenen bestemd, naar het station te brengen en meer van die *gewichtige* oefeningen, vooral van zooveel nut voor de opleiding tot het gevecht van den infanterist. Ook in den zomer, d. i. in den vollen oefeningstijd, worden vele en vele mannen voor al die belangrijke zaken aan den dienst onttrokken; en altijd infanteristen, »*parce que dans notre pays les militaires s'imaginent*», etc.

In Duitschland telt de compagnie in het tijdperk van hare geringste sterkte nog altijd zooveel lieden als de onze bij groote manoeuvres, zoodat de oefeningen immer plaats hebben met een werkelijken troep.

Alle oefeningen zijn niet van evenveel belang, handgrepen zijn minder belangrijk voor de geofendheid van de infanterie dan marcheeren, tirail-leeren en velddienst, ja zij zijn, bij deze vergeleken, zelfs van ondergeschikt belang. Toch worden zij bij ons nog steeds behandeld als iets zeer belangrijks. Waarom? Omdat tot de beoefening daarvan ook kleine afdeelingen nog de moeite loonen en flink uitgevoerde handgrepen bij eene inspectie of eene parade nog altijd een goed effect maken; maar marcheeren — ik bedoel niet op het exercitieveld, maar het maken van een oorlogsmarsch — dat wordt niet voldoende beoefend, tirailleeren in zijnen geheelen omvang, d. w. z., overeenkomstig de eischen van het verspreide gevecht, *kan* niet worden beoefend wegens absentie van de noodige soldaten en met den velddienst is het eveneens gesteld. Samenhang van den troep, wisselwerking van soutiens en reserven in het gevecht, bewegingen van lange liniën over afwisselend terrein, dat alles — en dat is zoo gemakkelijk niet — dat alles leert onze infanterie nooit, omdat de effectieve sterkte steeds te gering is.

En toch moet dat alles geleerd, d. w. z. practisch onderwezen worden, anders kan men het bij de vredesoefeningen niet uitvoeren en dus in het gevecht zeer zeker niet. Die dat niet vat is ziende blind of een. . . . Neen, ik durf het woord niet neerschrijven, het is al te ruw.

Voor al de eenvoudige man, de soldaat, moet *zien* en *doen*, dan eerst leert hij. Onderstellen, dat de toestand zus of zóó is, dat kan hij niet, daartoe is hij in de eerste plaats, grosso modo, niet ontwikkeld genoeg en ten andere, daar hij van militaire zaken nog niets weet, en zeer zeker nimmer, noch in Nederland, noch elders, genoeg weten zal om onderstellingen te begrijpen, moet er niets, althans zoo weinig mogelijk, aan *onderstellen* worden overgelaten.

Ik kan mij hier beroepen op een Duitsch militair schrijver, en daar ben ik blij om. Nu zult gij u overtuigd gevoelen, 't staat gedrukt, 't is geschreven en nog wel door een hooggeplaatste! — Die schrijver is de Generaal von WALDERSEE; deze zegt ergens in zijn *Felddienst*, dat het niet een iegelijk gegeven is onderstelde toestanden te vatten, omdat niet ieder mensch evenveel verbeeldingskracht bezit. Let wel, de Schrijver spreekt van officieren en kader en nog wel over Duitschers, die in de mode zijn! Wat moeten wij dan wel van de Nederlandsche militie zeggen?!

Het doet er niets toe, of het aangenaam of onaangenaam is voor den compagniescommandant, of hij zijne recruten »dien korten tijd, dat zij onder de wapens zijn, ook steeds onder zijne leiding hebbe" of niet. Naar het aangename wordt in ons leger veel te veel gevraagd. Maar waar het geldt het verbeteren van een toestand, behoort alleen te worden gelet op de middelen, welke daartoe dienstig zijn; het individu en diens neigingen moeten maar in dien eisch opgaan.

»Dien korten diensttijd" juist die korte tijd is het, die mij aanleiding gaf om mijn artikel in N°. 5 van dit tijdschrift te plaatsen. De toestand, zooals hij is, gedooft niet, dat de compagniescommandant in dien korten tijd zijne recruten voldoende onderricht geeft, vooreerst om *dien korten tijd* zelve, maar ten andere, omdat het garnizoensleven niet toelaat dien tijd voldoende »auszunützen" en verder wegens het gering aantal soldaten.

En wees overtuigd, dat een conscientieus kapitein, en zoo zijn er velen, zijn ijver voelt verslauwen, als hij elk jaar, na zooveel inspanning van hem en van zijn onderhebbend kader, moet zien, dat er zoo weinig uitkomsten zijn verkregen, omdat *omstandigheden, onafhankelijk van zijn wil, hem beletten betere uitkomsten te bekomen*. En toch waren die omstandigheden te verbeteren geweest als men hem wat meer vrijheid van handelen had gelaten, of, en vooral indien, het bestuur een anderen weg ter opleiding had gevolgd, bijv. zooals ik dien aanwees of wel een beteren.

Wees er zeker van dat die compagniescommandant er over tobt, dat hij de verantwoordelijkheid moet dragen van de uitkomsten van dat onderwijs.

De compagniescommandant en het kader leeren de miliciens niet kennen, terwijl ook het omgekeerde waar is. En natuurlijk. Half Maart komen 30 à 40 man bij de compagnie, een deel gaat onmiddellijk naar het hospitaal ter observatie, zooals de sacramentele naam luidt. De overigen, in vier sectiën afgedeeld, worden gesteld onder het oppertoezicht van den luitenant belast met de opleiding der recruten der compagnie. Bij sommige compagnieën wisselt dat toezicht per week tusschen de luitenants onderling af. »Onmogelijk!» roept ge uit. »Zoo weinig begrip van onderwijs zal toch wel niet één compagniescommandant hebben, hij zal toch wel weten, dat bij elk onderwijs verandering van leeraar een tijdelijken stilstand, om niet te zeggen achteruitgang veroorzaakt in de vorderingen.» Ik verzeker u echter dat het zoo is, de ondervinding heeft mij dat geleerd. En als men zulke compagniescommandanten op het verkeerde van een zoodanigen maatregel wees, antwoordden zij evenals gij boven deedt: »'t Was zoo *onaangenaam* voor den officier zoolang bij de oefening te moeten zijn, te meer daar hij dan zwaarder diensten had dan zijn compagniescollega.»

Overdreven! denkt ge. Wil ik u namen noemen; geef mij dan uw adres op. Ik heb ze nog voor mij liggen die namen, en 't waren er niet *enkelen*, die zoo spraken, maar *velen!*

Nu dan, die eene luitenant, die den geheelen tijd belast is met het toezicht op de oefeningen, ziet den *recruut* vaak, maar *meen* niet, dat hij ooit tegen dien *recruut* spreekt, anders dan om eene bemerking te maken en dan nog wendt hij zich doorgaans tot den onderofficier- of korporaal-onderwijzer, en te *recht*, *immers* zou hij, door tegen den man meer te spreken dan hoog noodig is, een gedeelte van den korten oefeningstijd in beslag nemen. Ook hij is doordrongen van het bevel, dat men *met den tijd moet woekeren*.

Wat dat beduidt weet ik niet, maar gelezen in orders omtrent opleiding heb ik het vaak.

Ook moet die luitenant diensten doen, welke hem aan de oefeningen onttrekken, zooals krijgsraad, piket, de dag, enz., diensten, die hem zeker per week een dag elders roepen.

Als nu die luitenant zes weken bij het onderwijs der recruten heeft toegezien, vraag hem dan eens naar de namen dier lieden en zie eens hoeveel hij er van kent? En vergeet niet, dat hij de helft, als behoorende tot zijn peloton, gedurende dienzelfden tijd ook nog zag bij den kazernedienst.

Welnu, ge zult zien dat dit aantal namen maar gering is; en wat zou hij dan weten van hun karakter, hun verstand, hun aanleg!?

Zeker, het mindere kader kent ze beter, maar dat is hier de zaak niet. Toen de adjudant de recruten opleidde kende het mindere kader ze ook, omdat, althans in de laatste jaren, het kader der compagnie ook belast werd met de oefening van de recruten der compagnie, waartoe dat kader behoorde.

Ik durf beweren; »et l'expérience m'a rendu" niet »sage", maar »er mede bekend"; ik durf beweren, dat er veel compagniescommandanten zijn, en niet onder de minsten, die de namen van de 40 manschappen hunner compagnie niet kennen op het tijdstip, waarop zij, na een jaar dienst, met groot verlot gaan; de slechte sujetten en hun oppasser uitgezonderd. Wat willen ze dan weten van *bruikbaarheid* van hun personeel?!

Zie, toen de compagniesopleiding bij ons werd ingevoerd, kwam er onmiddellijk eene fout bij in werking. De inspecteur zeide namelijk in de daarop betrekking hebbende order, dat de compagniescommandant niet altijd persoonlijk bij de oefening behoefde tegenwoordig te zijn, vermoedelijk omdat de kapitein het *onaangenaam* zou vinden zoolang bij die oefening te staan kijken. Door die order werd de opleiding toevertrouwd aan vier luitenants per bataljon in stede van één, de adjudant.

En hoewel ik nu niet erg weg loop met de eischen, welke men stelde aan een adjudant, namelijk in hoofdzaak die van drilmeester, had hij toch altijd dat voor boven den eersten officier den beste, dat hij *drilmeester* was, 't zij dan van meet af aan, 't zij dan door zijne ondervinding; maar ieder officier is dat niet, omdat bij ieder individu het karakter verschillend is; de kans dus dat de geoefendheid beter zou zijn geworden, tengevolge der nieuwe leerwijze, was niet zeker; ware die zeker geweest als de compagniescommandant steeds bij het onderwijs tegenwoordig had moeten zijn? Neen, ook dat niet. Maar de compagniescommandant, als ervaren officier, gaf toch meer waarborgen dan de luitenant, die misschien één jaar als officier diende.

In ons leger is men altijd bevreesd geweest om veel van de menschen te vergen; men schijnt niet opgewassen tegen den stroom van het gepruttel. En dat is jammer, want dat bederft den goeden geest en ondermijnt de krijgstuicht.

Gij XY! gij zijt dat met mij eens. Ik vrees onbewust, de aap toch komt bij u uit de mouw als ge zegt: »dat kamerleden, nu en dan, zich de zaken wel zullen aantrekken, om te beletten dat dergelijke voorstellen als de mijne ooit tot verwezenlijking zullen komen.

Want die kamerleden komen, met tegenwerpingen en moeilijkheden over detailzaken, nimmer uit eigen drijven bij den minister van oorlog aan, daartoe trekken zij zich de zaken van het leger, zooals dat een echt Nederlander betaamt, te weinig aan. Neen, zij zijn dan opgezet — door een neefje, een vriendje of zoo iets, zelden door een flink officier — om de een of andere bepaling te helpen doen intrekken, welke bij de uitvoering wat meer dienst eischt dan de gewone gang van zaken.

Zeker, de officieren en het kader moeten hunne minderen kennen en omgekeerd en dit zal gemakkelijker verkregen worden door de compagniesopleiding dan door die van den adjudant, maar tot dat »leeren kennen" moet er ook tijd zijn en gelegenheid. De officier echter houdt zich eerst dan persoonlijk bezig met het onderwijs van den man, als deze zoo ver is

gevorderd, dat eene grootere afdeeling wordt samengevoegd, welke zijne persoonlijke bemoeienis vereischt.

Of het eene welkome afleiding is voor den officier, om zich af te geven met het onderwijs der recruten, betwijfel ik zeer, want de schriftelijke opdrachten worden daar niet minder om, zij worden alleen tot een later tijdperk uitgesteld.

Aangenaam zou de officier zich bezighouden en zich ook aangenaam gevoelen, als hij zich nuttig kon maken door het voornaamste gedeelte van den dienst, de vorming van den soldaat, te behandelen, maar zooals het thans bij ons gesteld is, brengt hij die vorming nooit ten einde, en is hij overtuigd dat de door hem afgeleverde soldaat, die half, ja slechts voor een vierde gedeelte gevormd is, in minder dan geen tijd alles zal hebben vergeten, wat hem met zooveel moeite, ijver en zorg werd geleerd, omdat de mensch halfgeleerde dingen spoedig weer afeert. Dat is een feit.

't Gaat den soldaat als den schooljongen, die half onderwijs genoot in lezen en schrijven. Ook hij verlaat de school te vroeg en weet na een jaar nauwelijks meer hoe hij zijn naam moet schrijven.

En dan »de vorming van den soldaat!» Eilieve! Wat noemt ge »de vorming van den soldaat?» Dat hij wat handgrepen kan maken, kan marcheeren in den pas op een effen terrein, kan ronddraaien op zijn linkerhiel, zijn geweer durft afschieten en dergelijke? Ik niet! Mijn soldaat moet meer kennen; hetgeen ik noemde leert hij in 14 dagen of drie weken.

Neen hij moet leeren zichzelf te voelen, hij moet eene zekere mate van eergevoel, korpsgeest, plichtsbef aanleeren. Van dat alles leert hij nu niets. Hij moet leeren wat krijgstucht is, *Mannszucht*, zooals het Deutsche woord zoo juist uitdrukt; dat is niet die onderworpenheid, welke men op den duur ook kan leeren aan een os, die voort blijft gaan in eene bepaalde richting zoolang de drijver hem stuurt, doch onmiddellijk elken nuttigen arbeid staakt, als de drijver niet meer daar is; maar dat is dat zelfgevoel, dat ondergeschikt doet zijn: omdat men weet, dat zonder gehoorzaamheid der onderdeelen een leger in vredestijd niet kan bestaan en zeer zeker geslagen wordt in oorlogstijd; omdat men gevoelt, dat van die gehoorzaamheid het eigen welzijn, dat der kameraden, dat van het vaderland afhangt; omdat men gevoelt, dat men de bevelen van de meerderen moet nakomen, wijl door het niet nakomen dier bevelen het wel en wee van het geheel in de waagschaal kan worden gesteld. Maar die doode gehoorzaamheid onzer miliciens is geen krijgstucht, zij is slaafschheid, zonder geest tot handelen, zonder gevoel van plichtsbetrachting.

Krijgstucht is eene opwekkende eigenschap, niet eene neerdrukkende; dat is zij dan alleen, wanneer tegen hare regelen wordt gezondigd. Krijgstucht is orde, is regelmaat in alles wat de krijgsmann doet. Krijgstucht is de basis van plichtsbetrachting. En zie eens hoe onze soldaat zijn plicht betracht, niet in het dagelijksch leven, waarin hij steeds onder opzicht staat, maar

zoodra hij meent vrij te zijn. Zie den groot-verlofganger, die vertrekt of weer onder de wapens komt, hoe hij er meestal uit ziet: beschonken, ploertig; let op, hoe hij zijne meerderen in rang bejegt, als hij maar weet, dat ze hem niet arresteeren kunnen; zie toe; hoe de soldaat in dienst zich voordoet als schildwacht, bij het naleven zijner consignes; ga na, hoe hij zich gedraagt in groote garnizoenen tegenover kader van andere korpsen. Overweeg dat alles en ge zult mij moeten toegeven, dat de soldaat *niet* voldoende is onderwezen op het punt van krijgstucht, waarin plichtsbetrachting, eergevoel, korpsgeest en orde besloten liggen.

Maar ook is hij onbedreven en niet genoeg geoefend in het verspreide gevecht — de eenige mogelijke wijze om in het vuur te komen, — in het verspreide gevecht, waarin het vaak kan voorkomen dat de man aan zichzelf is overgelaten, zelfstandig moet weten te handelen, zichzelf moet weten te redden, zijne kameraden moet weten te ondersteunen, gebruik moet kunnen maken van het terrein en van zijn wapen, waarin hij den samenhang moet weten te bewaren van het geheel.

Hebt ge bij groote manoeuvres onze infanterie wel eens zien optreden; hebt ge toen gezien hoe weifelend, hoe schoorvoetend ze alles doet; hebt ge nooit opgemerkt hoe officieren en kader zich moeten inspannen, roepen en schreeuwen — schoon het voorschrift dit alles verbiedt — om hunne lieden dáár te brengen, waar ze moeten zijn; hebt ge nooit opgemerkt hoe lange tirailleurliniën — *lange* bij wijze van spreken, van een paar compagnieën in front, dus 200 à 300 M. — zwiepen, golven en samenballen en hoe moeilijk het is ze weer uit elkaar te krijgen; is het u nooit opgevallen, bij een stormaanval, hoe bezwaarlijk het voor de aanvoerders is om den troep — ik meen natuurlijk den verspreiden troep — naar het punt van aanval te stuwen? Niet? Is u dat alles nooit opgevallen? Dan hebt ge slecht opgelet en raad ik u aan in het vervolg naar die verschijnselen te kijken; want dan zult ge me toegeven, dat de infanterie meer en degelijker oefeningen noodig heeft.

Viel u nooit die onbeholpenheid van den schildwacht bij eene velddienst-oefening op, als er bij zijnen post iets te melden viel; waart ge nooit verbaasd over de berichten, welke u mondeling werden overgebracht, berichten, welke ge misschien zelf vooraf hadt klaargemaakt en aan den veldwachtcommandant hadt mede gegeven. En de patrouilledienst! — Die onbeholpenheid, die onduidelijkheid, die onzekerheid, zij leveren de doorslaandste bewijzen van onvoldoende geoefendheid.

Heeft het u nooit geërgerd als ge een marcheerenden troep buiten het garnizoen ontmoettet; heeft het u nooit geërgerd, dat die troep met zoo weinig orde liep — ik spreek niet over groote marschen, hoewel ook aan de vermoeidheid geen reden mag wezen tot wanorde, maar ik spreek van marschen van de kazerne naar het oefeningsterrein, — die wanorde is gebrek aan oefening en nog aan veel meer.

Dit alles zou niet voorkomen, althans niet in zoo hooge mate, wanneer de troep langer en degelijker — dat is in een kamp en op voldoende sterkte — kon worden geoefend; dit alles zou niet voorkomen, wanneer de man gewoon was zich in sterkere afdeelingen te bewegen en het kader gewoon was om in te zien, dat de kleine fouten, welke zich voordoen bij kleine afdeelingen en bij deze van onbeduidenden invloed zijn op den gang van zaken, bij groote afdeelingen bijna onoverkomelijke bezwaren kunnen teweegbrengen.

DOEN is voor den soldaat de eenige school, niet VERONDERSTELLEN dat er iets gedaan wordt; en dat blijft waar van en met den generaal tot en met den milicien. Veel en dikwijls doen: »répéter sans cesse” is hier de ware leer.

Eenheid moet er zijn, niemand twijfelt daaraan en ik het allerm minst, en ik geef u toe dat er ook eenheid is, wanneer aan den compagniescommandant een tijd wordt gesteld, in welken hij zijne compagnie eene zekere mate van bekwaamheid moet hebben ingeprent. Maar het gaat niet aan *te regelen*, dat elke compagnie van het regiment op eenzelfde uur dezelfde paragraaf der opgegeven school doorloopt. Zóó erg nu is het niet bij ons, maar dat is niet omdat men het niet zou willen, maar omdat het niet zou kunnen.

Behalve zaken die algemeen moeten worden geregeld, moet de compagnie gecommandeerd worden door den compagniescommandant, die er het meeste belang bij heeft haar goed te oefenen, omdat zijn eergevoel er mede gemoeid is en hij het kader, alsmede een deel zijner manschappen, maar *vooral* het eerste, daardoor goed oefent en goed leert kennen en omgekeerd *het kader* hem. Ik herhaal echter, in een kaderleger zooals het onze, doet het er niets toe of de soldaat den officier kent.

Wordt alles van hoogerhand geregeld, schaf dan alle tusschenrangen af, die zijn dan overbodig; flinke adjudant-onderofficieren kunnen de zaken zeer goed gaande houden. Laat ge door alles te regelen uwe officieren zelden of nooit de gelegenheid tot denken, dan zullen zij niet kunnen denken, als gij ze noodig hebt en gij niet alles zelf regelen kunt.

Maar onbekwaam zijn ze niet de officieren der infanterie, integendeel, maar ze worden »en lance” gehouden door hen, die, evenals gij, bevreesd zijn voor elk initiatief.

De kolonel is en blijft de aansprakelijke man en de kapitein blijft dit tegenover den kolonel, wel zeker!

De bataljonscommandanten moeten zich niet boos maken, omdat ik ze zoo onbeleefd voorbij ga. De bataljonscommandant, die onmisbare schakel in oorlogstijd, wordt in vreedstijd bij ons te lande wel wat stiefmoederlijk behandeld; vooral als hij in dezelfde plaats in garnizoen is als de regimentscommandant. Dáár heeft hij niets anders te doen dan de rapport-orders op te volgen, ook mag hij gaan kijken naar de opleiding der compagnieën van zijn bataljon, maar te bevelen heeft hij *niets*, behalve het een en ander in zaken van inwendigen dienst en administratie, en dit laatste schijnt bij u het zwaarste te wegen.

Maar of men nu langs dien negatieven weg flinke bataljonscommandanten kweekt, die op een gegeven oogenblik ferme kolonels zullen wezen, zie! dat betwijfel ik.

Maar laat ik niet afwijken, ik kom weer terug op den verantwoordelijken kolonel.

Als er iets verkeerd loopt dan wordt het hem geweten — zegt ge — zeer zeker! Als de eerste de beste officier tot regimentscommandant werd aangesteld, dan zou het natuurlijk onbillijk zijn van hem te eischen, dat de zaken goed marcheeren; maar daar men voor deze betrekking lieden moet nemen met een helder hoofd, oprecht en flink van karakter en beziel met moed, ook dien om in vreedstijd te durven handelen en door te tasten, als dat noodig is — een veel grooteren moed dan om zich te laten dood schieten, — spreekt het vanzelf dat zij ook verantwoordelijk moeten zijn voor alles, wat in hun regiment voorvalt.

Doch daar, waar men van jongs af alles voorgeschreven krijgt wat men in bijna alle denkbare en ondenkbare gevallen doen moet, daar kweekt men zulke lieden niet. En zij, die in deze school worden opgevoed, zullen, bij toeval voor een niet in het *Recueil Militair* of in een ander voorschrift bepaald geval geplaatst wordende, *tien* tegen *een* niet weten hoe te handelen; hunne hersens, niet hunne handen, staan verkeerd. Zal hij doortasten, zal hij niet doortasten!? Ten einde raad vraagt hij bevelen aan. . . . oorlog.

En oorlog, die vragen krijgende, zegt: ziet ge wel dat *ik* moet handelen en dat de chef niet weet, wat hij moet doen. Oorlog heeft dus den schijn van recht aan zijne zijde; doch slechts *den schijn*. Want had oorlog zijnen officieren de gelegenheid gegeven binnen zekere grenzen zelf te moeten denken en optreden, had het vooral berispingen uitgedeeld, wanneer de chef niet wist of niet durfde te handelen binnen de gestelde grenzen, dan zouden die chefs zich hebben weten te redden, omdat zij zich de omstandigheden, die konden voorkomen, voor oogen zouden hebben gesteld.

Doch in den krijg kan men aan oorlog niet vragen om bevelen, en toch is de krijg het *métier*, maar zullen de hersens, die nooit mochten denken dan ook niet weigeren te functionneeren?

Er wordt zóóveel voorgeschreven, dat het voor een man met eene goede memorie, die dagelijks in de aanschrijvingen zit te lezen, bijna niet bij te houden is, zich te herinneren of over dit of dat punt niet eene aanschrijving bestaat. En nu mogen er in den laatsten tijd, dank zij het vervormen van het *Recueil Militair*, wat onnoodige aanschrijvingen zijn ingetrokken, zoo belet dit niet, dat er nog altijd veel te veel zijn. Want het *Recueil Militair* is niet het eenige boek, waarin de orders ons toestroomden, er zijn minstens nog evenveel geschreven orders te wachten, buiten en behalve de voorschriften en reglementen, die soms zoo duidelijk zijn, dat er boekdeelen worden vereischt om uit te leggen, hoe zij moeten worden uitgevoerd.

't Is jammer XY, dat ge niet eerstdaags tot inspecteur der infanterie wordt benoemd — doch wie weet, misschien staan uwe kansen daartoe best!

Stel u voor, welk een uitkomst voor de officieren, als gij — éénmaal inspecteur — gelasten zult, dat op de bijeenkomsten der officieren — ik zeg niet wetenschappelijke, want daarvan hebben ze ook nu niet veel — lezingen zullen worden gehouden, neen voordrachten, over onderwerpen, voorkomende in het *Recueil Militair* of in het *Reglement van Administratie*, met zijn boekdeel explicaties, of in het regimentsorderboek of zoo iets. Wat zal dat opwekkend zijn en wat zullen uw officieren kundig worden in krijgzsaken en krijgshandelingen!

Wat zullen zij op eens vol geest weten op te treden, — die officieren — overal daar, waar strikte bevelen zijn gegeven; maar daarbuiten!? Ach! wat zal het er daar treurig uitzien! Ge zegt: de administratie moet met nauwgezetheid worden behandeld. Zeker in de administratie — vooral geldelijke — is initiatief iets geheel onmogelijks en ik heb ook nergens gezegd, dat de administratie kon worden verwaarloosd, maar dit dienstvak behoort ondergeschikt te zijn aan de eischen der oefeningen en hoewel ik mij niet bewust ben iets over administratie te hebben gezegd, wil ik toch hier wel doen uitkomen, dat zij volgens mijne meening in ons leger veel te veel heeft in te brengen, ja bijna op de hoogste sport staat der militaire hiërarchie. Administratie is een noodzakelijk kwaad en een ondergeschikt vak, zoodat hare reglementen, die hoogst eenvoudig behoorden te zijn, zoo moeten worden ingericht, dat de Rekenkamer geen aanstoot kan vinden in het besteden van gelden, welke eenmaal op het budget zijn toegestaan.

Oefeningen moeten bekostigd worden bij abonnement. Dat wil zeggen: iedere compagnie, bataljon, regiment mag per jaar uitgeven aan oefeningskosten *zooveel*; blijft men daaronder, dan kan het verschil het volgende jaar *meer* worden uitgegeven; gaat men daarboven, dan moet het volgende jaar *het verschil worden ingehaald*. In de korpsen worden de uitgaven gecontroleerd en de Rekenkamer ziet alleen de korpsverantwoording, dus de verantwoording der hoofdsom. Ten minste als de wet dit toelaat, wat ik niet weet, maar laat de wet het niet toe, dan moet zij, ten nutte der armée, in dien geest worden veranderd.

Initiatief is uw nachtmerrie!

Gij staat het stelsel voor om alles van hoogerhand te laten beslissen. Dat het hoofdbestuur zich met veel in laat, waar het, mijns inziens, buiten moest blijven, dat de oefeningen te Oldebroek, door de artillerie te houden, van *a* tot *z* zijn voorgeschreven en dat de hoogere officieren van dat wapen daar telkens komen inspecteeren en controleeren, kan waar zijn, of beter gezegd, *is* waar, maar dat is geen bewijs voor de deugdelijkheid uwer redeneering, wel een bewijs voor de onnoodige *bemoeizucht* en het *wantrouwen*, dat in ons leger heerscht.

Dat die bemoeizucht, dat wantrouwen medewerken, om den geest van zelf denken en handelen bij de officieren der vestingartillerie te verhoogen, wil er bij mij niet in; en dat al dat geïnspecteer noodig is nog veel minder.

Uw voorbeeld is ongelukkig gekozen.

Schijn! ziedaar de geheele zaak; het leger, zooals het nu is, is niets dan schijnvertooning.

Neen! Ook ik hoorde nooit dat een officier in het Nederlandsche leger geprezen werd om zijne zelfstandigheid; wel hoorde ik officieren er om berispen evenals gij doet; maar toch worden bijna alle officieren in de beoordeelingstaten aangegeven als: O! zóó zelfstandig van karakter. Waaruit die zelfstandigheid te beoordeelen viel, heb ik nooit kunnen ontdekken; zij betrof dan ook, mijns inziens die soort van zelfstandigheid, waarmede men te onzent kan volstaan. Toch valt uit het bloot verlangen, om bekend te zijn met het al of niet zelfstandig zijn van de karakters der verschillende officieren, op te maken, dat men de waarde van zelfstandigheid bij den officier geenszins gering schat. Men geeft den officier alleen geen gelegenheid zich er in te ontwikkelen.

Of nu echter dat berispen wegens zelfstandig optreden goed is, dat is eene andere quaestie.

In een Franschen roman las ik eens de uitdrukking: »Comment voulez-vous juger de bon pain, vous qui n'avez mangé que des brioches?» En zoo ook hier!

Niet het zelfstandig handelen is af te keuren, wel de ongewoonte om zulks te doen, tengevolge waarvan zij, die het nooit deden, schrikken als een ander het durft doen; trouwens hij, die nimmer zelfstandig mocht handelen, heeft veel kans dat hij, gedwongen te handelen, mistast uit ongewoonte. »Les brioches!»

Om zelfstandig te kunnen en te durven handelen moet men goed weten wat men wil en vooral geleerd hebben te handelen

't Is geen initiatief om iets uit te voeren zonder op bestaande bevelen te letten, maar wel is het initiatief om, bij het niet bestaan van bevelen of bij onvoldoende bevelen, die wegens den gang der zaken niet vollediger konden zijn, of wel om andere redenen in de omstandigheden niet passen, te durven handelen; misschien tegen den wil van den commandant in.

Maar dit soort van initiatief moet worden aangekweekt van jongs af en bij een iegelijk. Niet alleen dat daartoe een goede blik en goede geestvermogens worden vereischt, maar daartoe behooren ook de kennis van hetgeen men doen moet of laten mag, overeenkomstig de wetten en de gebruiken; bovenal behoort daartoe echter een flink gevormd karakter.

Blijft het handelen uit eigen aandrift en naar eigen zienswijze binnen deze grenzen, dan zal een commandeerende officier nimmer reden hebben die handelingen af te keuren.

De ondervinding heeft mij geleerd, dat alleen bekrompen chefs elk initiatief

afkeuren, en natuurlijk, zij hebben bij zelfstandig handelen hunner ondergeschikten de kans, telkens voor een feit te staan, waaraan zij niet hadden gedacht, terwijl hun trage geest hun belet zich spoedig in het nieuwe geval te verplaatsen.

Zeker, in een klein leger als het onze, kan een inspecteur of een minister zich meer in de details mengen, omdat zij zoo veel minder te doen hebben dan in een groot; maar juist, beweer ik, dat dit verkeerd is. Wat denkt ge bijv. van een minister, die voorschrijft hoe en door wien de aardappelen moeten worden geschild; van een anderen, die, om maar niets anders te noemen, den dienst en het drankverbruik in de cantines regelt.

Bij zulk een stelsel houdt ieder op zelf te denken; de minister, de bureaus weten het en zullen wel alles regelen.

Een officier van gezondheid beweerde eens in een gesprek, dat de hersens van elk militair, die 20 jaren gediend had, moesten lijden aan verweeking, omdat die hersens, gedurende al die jaren, nooit eenige functie hadden verricht, daar de militair gedurende al dien tijd niet had behoeven te denken, wat meer zegt niet had mogen denken. Als dat beweren waar is, tot welk eene laagte is dan de geestesontwikkeling van ons leger gebracht door het bij ons heerschende stelsel.

Ge keurt het goed, dat de officier zich steeds voegt naar de meening van zijn meerdere. Dat afzweren van elk gevoel van eigenwaarde kweekt slaafsche onderdanigheid, maar geen *mannen*, en *die* moet ge hebben; vooral in een leger als het onze, waarvan er juist zoovelen zelfstandig zullen moeten optreden, bij een oorlog, als commandanten van forten en posten. 't Is waar, dat met de keuze dier commandanten op allerzonderlingste wijze wordt te werk gegaan. Omdat *a* of *b* toevallig is commandant van *die* of *die* afdeeling, is hij, in tijd van oorlog, commandant van de *vesting* of het *fort*, waarin die afdeeling gelegerd zal zijn — dus toeval is de maatstaf, niet bekwaamheid. Enfin, men heeft een commandant, de schijn is gered, de voorbereiding tot den oorlog is verzekerd.

Gij stelt initiatief ongeveer gelijk met slecht dienen, althans ge geeft de voorkeur aan »nauwgezette dienaren.»

Maar waarde XY, zelfstandig handelen wil niet zeggen: niet of verkeerd handelen, of willekeurig optreden, maar beduidt: weten te handelen in elke omstandigheid, ook daar waar het individu geheel aan eigen inzichten is overgelaten. Zijt ge soms al langer dan 20 jaren in dienst?

Neen! zelfstandige officieren, en die zijn zoo maar niet voor 't grijpen, zelfstandige officieren, die hunne waarde gevoelen, zullen dien geest overbrengen op hunne minderen, door voorbeeld, door onderwijs, door suggestie. De mindere zal hoog tegen hen opzien, overtuigd als hij is dat de karaktervolle officier hem zal weten te leiden, te beschermen, te steunen ook tegen onrecht van hooger geplaatsten. De mindere zal gaarne de ondergeschikte zijn van zulk een man en de krijgstucht zal er wel bij varen.

Ook voor pedanterie behoeft ge niet te vreezen; de man van karakter, die weet wat hij wil en dat ook kan, is nooit pedant; alleen halfweters en salonhelden, die alleen door het naloopen der groote heeren wat kunnen worden, alleen dezulken zijn pedant.

Maar al te zeer bestaat de door u vermelde *centralisatie van gezag*. Helaas! Zij is zelfs tot het uiterste doorgevoerd. Meer dan ooit zwaaien in den laatsten tijd de bureaus den schepter. Ook dat draagt bij tot het klein, het laag houden van het overige personeel. Geheel in overeenstemming hiermede is ons leger dan ook een papieren leger, dat wil zeggen een leger op het papier.

Ge hebt het *Recueil Militair* hoog verheven, maar ge hebt niet aangetoond dat de centralisatie in ons leger niet groot was. Wel toont ge aan, dat zij een natuurlijk gevolg is van de geringheid van onze legersterkte en dat geef ik u, in zoo verre, gaarne toe, dat zij meer een gevolg is van onze geringe sterkte aan troepen onder de wapens.

Als er een voldoende aantal troepen onder de wapens was, dan begon reeds de korporaal met minder kleingeestig te zijn, niet omdat de geest der korporaals zoo zéér zou worden verhoogd, maar omdat hij den tijd niet zou hebben om in te hooge mate kleingeestig te zijn; en zoo zou in iederen rang, tot en met den generaal, niemand tijd genoeg hebben, om zich te bemoeien met wat niet lag in zijn dienstkring; vergeet bovendien niet, wat JOACHIM AMBERT eens zeide: »Les colonels caporaux ont fait plus de mal à l'armée que de bien.» Als Fransch militair is die schrijver sedert 1870 wel niet meer in de mode, maar 't geen hij zeide is daarom niet minder waar gebleven; en de Duitschers, die in de mode zijn, zeggen hetzelfde: »nur mit ein bischen anderen Worten.»

Och! Ik zeide het reeds vroeger. 't Komt er niet op aan of de soldaat zijn pink niet juist op deze of gene schroef houdt bij de handgrepen, maar wel, dat hij zich weet te redden in moeilijke omstandigheden.

In de compagnie, welke ik voorstel, hebt ge boven en behalve de officieren nog \pm 16 man kader, is dat niet genoeg voor 175 leerlingen; elke klasse heeft dan een sterkte van \pm 11 man?

Weet ge, uw gedachten zijn blijven kleven aan het idé: van het kader eener compagnie zijn verscheidene onderofficieren en korporaals in andere diensten, er schiet dus geen kader genoeg over voor al die recruten. Maar ik heb immers gezegd, dat het kader geen andere diensten zou verrichten dan bij het onderwijs der recruten. O! Die hersenverweeking!

Nu zijn wel niet alle korporaals volmaakte onderwijzers, maar wat het eerste jaar niet is, zal een volgend jaar worden. Zie s. v. p. 't geen ik antwoordde aan den Heer MEES in N°. 6 van dit tijdschrift.

Het mindere kader moet vooral practisch worden ontwikkeld, hoewel de theorie toch ook niet mag ontbreken. Practijk zonder theorie is eene fout, maar theorie zonder practijk vooral niet minder.

Hij echter, die theoretisch goed is onderlegd, zal, is hij eenmaal de practijk machtig, voor alle omstandigheden bruikbaar zijn dan hij, die alleen te huis is in de practijk. De eerste bezit geest tot initiatief; de laatste is huiverig om door te tasten, zoodra hij staat voor een geval, dat nieuw voor hem is.

In mijne school vindt ge eenige parallelklassen met een directeur, de kapitein, als hoofd; bij iedere klasse is een onderwijzer en wel steeds dezelfde, 't geen in het voordeel is van het onderwijs. In mijn school wordt de leerling zoover gebracht, als noodig is om alles te weten wat hij in zijn vak weten moet.

En hoe is het thans?

Nu doet mij het recruten-onderwijs denken aan eene zangschool, waarop jongelieden worden opgeleid tot koristen. Zij leeren allen de muziek en zingen klassesgewijze heel aardig. Maar daar de gelegenheid totaal ontbrak, om alle klassen gezamenlijk tot één koor te vereenigen en te laten zingen, weet men niet of dat wel best zal gaan, ook met het oog op de massa der leerlingen zou het te veel geld kosten om een lokaal te huren, groot genoeg, om de oefeningen gezamenlijk te doen plaats hebben. Men paait zich met de gedachte: elke klasse zingt goed, dus *allen* zingen goed.

Daar komt de hoofddirecteur van het muziekonderwijs. De klassen moeten op eens gezamenlijk optreden en zingen, maar wat komt er van te recht? Niets! Er is geen maat, geen eenheid, alles loopt in de war.

De onderwijzers krijgen de schuld en worden berispt, terwijl de directeur wordt ontslagen; hoewel òn directeur òn onderwijzers herhaaldelijk er op hadden gewezen, dat er een fout was in de inrichting. Maar wegens het meerdere geld voor de zaalhuur eensdeels — een som die best te vinden zou zijn geweest, als sommige toelagen voor onnoodige zaken waren afgeschaft — maar vooral wegens het beter weten van commissarissen anderdeels, die ook wel eens wat aan muziek hadden gedaan, was daarop niet gelet. Hoe dikwijls hadden die commissarissen, die het altijd beter hadden geweten dan zij, die dagelijks met de zangers in aanraking kwamen, niet *gelast* dat er *eenheid van maat* moest zijn, dat er niet valsch gezongen mocht worden, dat... ja, wat hadden zij al niet gelast; maar de practijk!? Daartoe was het nooit gekomen. En zij, die commissarissen, waren oorzaak dat de zangschool te gronde ging met schade en schande!

De hoofddirecteur is oorlog, de commissarissen zijn de bureaus, en de zangschool? Arm Nederland!

In den beginne is het zeer vreemd om met groote compagnieën enz. op te treden, dat verzeke ik u, en een *beetje gescharrel* is er dan ook, ik herinner mij nog 't een en ander uit 1870. Allerverzorgingste dingen zou ik u kunnen vertellen uit dien tijd. Oefening kan in tijden van mobilisatie niet plaats hebben, althans in den beginne niet, omdat er dan te veel te

doen is. Maar hoe lang zal de vijand ons den tijd laten om dat gescharrel te overwinnen, hoe lang om nog eenige oefeningen te houden; dat is de vraag?

Komen we »scharrelende» voor den vijand, dan zijn we geslagen, nog voor we beginnen te vechten; een scharrelend leger houdt geen stand.

Goed ervaren kader zal dat »scharrelen» spoedig weten te doen eindigen, zegt gij; maar waar dat *nu* van daan te halen, met onze vredescompagnieën van 30 man. Dat kader voor 30 man kan dan geen 50 man van de plaats brengen.

Zal het beter zijn als om de vijf jaren het kader met troepen op oorlogsterkte optreedt en dus niet de gewoonte heeft van den dag?! Ja! Want vooreerst weet het er dan iets van, wat het nu niet doet, en voorts is het opmerkelijk hoe lang het kader goede eigenschappen behoudt. Ook hier verwijs ik u weer naar de ondervinding van 1870, als ge toen ten minste in actieven dienst waart en niet op een of ander bureau.

Ja! Tot allerdolste dingen geeft eene oefening met gemarkeerde troepen aanleiding; behalve mijn tamboer een paar voorbeelden.

Een bataljon marcheerde langs het kanaal naar Waalsdorp tot het uitvoeren eener onderstelling. De officier, die de voorhoede commandeerde, stiet dáár, waar de weg naar Waalsdorp afbuigt, op *een* grenadier, die tot den luitenant zeide, en het bericht ook vermeld op een briefje bij zich had: »Luitenant, ik ben eene sectie infanterie en deze weg is voorzien van eene tirailleurloopgraaf!» Tableau! Was dat ridicuul of niet? De troep was doorgemarcheerd tot tegen de loopgraaf zonder iets te vermoeden of te voelen van vijandelijk vuur, dat steeds op hem gericht was geweest en zie! daar moest hij eerst weer een 1000 M. terug om den gevechtsvorm aan te nemen, ten einde die loopgraaf te kunnen bemachtigen.

Wat denkt de soldaat daarvan? Vraag het hem eens!?

Een ander. Bij eene belegeringsoefening, wat wij vestingoorlog plegen te noemen, was een hoofdofficier belast met het bevel over *zes* bataljons, waarvan *vier* gemarkeerd, en twee veldbatterijen, elk gemarkeerd, door *één* stuk. Ook zijn staf was gemarkeerd en bestond uit *een* luitenant-adjutant te paard.

De aanvaller deed de attaque, maar daar de verdediger niet wist wáár de aanval plaats zou hebben, had hij zijne bataljons niet alle bij elkaar.

Hij was gedekt door eene *werkelijke* loopgraaf en werd ondersteund door het artillerievuur van een paar forten.

Aan het vuur der forten stoorde de aanvaller zich hoegenaamd niet, aan het vuur der gedeeltelijk gemarkeerde infanterie en der veldartillerie evenmin. Immers de vijand zag *twee* veldstukken en zoowat *eene* compagnie infanterie, voorstellende een werkelijk en twee gemarkeerde bataljons en twee veldbatterijen. De aanvaller was minstens *driemaal* zoo sterk.

Maar het verdroot den commandant der verdedigers dat èn van de forten èn van de dekkende loopgraaf niet de minste notitie werd genomen; te

recht of te onrecht, hij nam een maatregel. In zijne nabijheid stonden toevallig twee soldaten met roode vlaggen. Van deze maakte hij fluks *twee* bataljons, en de vijand, deze troepensterkte gewaar wordende, trok af! Was dat ridicuul?!

Altijd zal er moeten worden gemarkeerd, zeker, maar niet met eene vlag, dat is en blijft ridicuul. Markeer met troepen op halve sterkte en op een gelid, dan hebt ge nog een goede frontbreedte en ge wordt voor troepen aangezien en vooral, de soldaat krijgt geen dwaas denkbeeld van uwe oefening.

Omtrent uwe bezwaren over het kader der 4 bataljons, die geen militie zullen krijgen, veroorloof ik mij u te verwijzen naar hetgeen ik reeds antwoordde aan den Heer MEES in N°. 7 van dit tijdschrift.

Alleen voeg ik hier nog bij dat het overweging verdient, om jaarlijks het kader en althans zeker de luitenants van *een* bataljon per regiment naar Oost-Indië te zenden en van het leger daár een gelijk aantal naar Nederland te detachieren. Deze officieren zouden gedurende drie jaren gedetacheerd kunnen blijven. Hierdoor kreeg men officieren, die vermoedelijk iets meer gezien hadden dan vredesoefeningen in het Nederlandsche leger, en konden vermoeide officieren van het Nederlandsch-Indische leger hier weer op hun verhaal komen. Alleen de kosten ± f 300.000 zijn een groot bezwaar. Er zou moeten bepaald worden, dat de officier, die op zijne beurt niet naar Indië was gegaan, van een bepaalden termijn af geen verdere promotie maken kon.

Het kampeeren in Mei heeft geen bezwaren; reeds vele jaren achter elkaar kampeerde infanterie in Mei op de heide bij Zeist om te schieten naar de schijf; bij die infanterie waren zoo te zeggen nimmer zieken, maar bovendien zijn soldaten *mannen*; jonge, gezonde mannen, die alleen wat moeten worden gehard.

»En al die gehuwde officieren, die voor vier maanden uit hun gezin worden gerukt? En al die gehuwde onderofficieren, die nog veel minder in het huisgezin kunnen worden gemist dan de officieren. En 't dure leven in het kamp!?» Hoor ik u uitroepen. Wel niemand heeft dien officieren gelast te huwen; gehuwd te zijn is, uit een maatschappelijk oogpunt beschouwd, een voorrecht; men leeft gezelliger en aangenamer.

Er bestaat dus niet eene reden om gehuwde officieren vrij te laten van kampeeren omdat ze gehuwd zijn. Maar bovendien er mag geen denken aan zijn, dat *ruiling* tusschen gehuwden en ongehuwden zou mogen voorkomen. Elk officier gaat op zijn beurt naar het kamp om zijne opleiding te voltooien, bij niet voltooide opleiding maakt hij geen promotie, ook na zekeren termijn treedt deze bepaling in werking, dat spreekt vanzelf.

Gehuwde onderofficieren moeten met het onderdeel, waartoe zij behooren, naar het kamp, zij hebben geen reden van klagen en zijn niet te beklagen. Vergeet niet dat het Rijk jaar in jaar uit hunne huishuur betaalt, hen

voorziet van nachtleger enz. Zouden zij nu om de vijf jaren niet mogen gaan naar eene oefeningsplaats buiten het garnizoen, nadat zooveel kosten aan hen zijn besteed?

En de duurte! De officier kan in het kamp goedkooper leven, dan hij dit pleegt te doen, wanneer hij slechts voor 14 dagen of eene maand daaraan gaat; zie het artilleriekamp bij Oldebroek.

Een paar jaren geleden is aan de officieren der infanterie, welke pleegden te worden geoefend in het schieten op de heide bij Zeist, door een hoofd-officier het voorstel gedaan, om in het kamp hunne eigene menage te voeren, dat was *veel* goedkooper dan langs den gebruikelijken weg van aanbesteding, dit weet ik zeker, want ik zag de bewijzen. Maar de officieren wilden dat niet, omdat zij opzagen tegen de geringe moeite die het eigen beheer veroorzaken kon. Daar het goedkooper leven mogelijk is, zonder iets van het noodige comfort te missen, zullen zij wel tot eigen exploitatie der cantine overgaan als het kamp geen uitspanning meer zal zijn maar een serieuze zaak. Ook zal er door het kampeeren, dat periodiek terugkeert, allicht minder getrouwd worden, waardoor het relief der officieren, in het algemeen in de maatschappij, zeer zeker niet zal verminderen. Onnoodig zal het wel zijn u te zeggen waarom.

Gehuwde onderofficieren hebben we bij hoopen te danken aan den Minister REUTHER. De beweegbaarheid van het leger is door dien maatregel niet toegenomen. De tijden zijn veranderd — 't geen toen reeds was te voorzien dat gebeuren moest —, maar de zaak is behouden. Wij hebben een zedelijk kader onderofficieren, brave menschen, goede huisvaders, beste dienaren voor den inwendigen en vredesdienst, mits niet buiten het garnizoen; ook hebben we *oud* kader en *dat* is vooral geen deugd van dat kader. En het te verjongen gaat niet, want die brave huisvaders gaan niet heen, dan gepensionneerd, waarin ze groot gelijk hebben; maar met zulk kader, hoe respectabel ook, wordt het leger langzamerhand aan schutterij gelijk.

En om die schutterij te bekomen betalen we een paar ton extra aan huishuur, en als we ons leger goed en flink in kampen zouden willen oefenen kan dat niet, want dan zitten we met gehuwde onderofficieren in onze maag, die in hun huisgezin niet gemist kunnen worden, omdat ze daar de functie van kindermeid moeten waarnemen, dank zij hun steeds aanwassend gezin; die niet van huis kunnen omdat hun inkomen te gering is, om twee huishoudens — dat in het kamp en dat in het garnizoen — staande te houden.

Is dat een legerinrichting? Noemt gij dat een legerinrichting? Een legerinrichting, waarin de geoefendheid van den troep afhangt van het aantal wiegen, welke men zal gelieven te vullen met kinderen van gehuwde officieren en onderofficieren, afhangt van de meerdere of mindere uitgaven, welke de dames dier heeren meenen noodig te hebben voor het beheer van haar huishouden en haar toilet?! Zie! Als het niet zoo diep bedroevend was, zou het belachelijk wezen.

Ge vraagt (naïve vraag!), waar is het gebleken, dat onze infanterie onvoldoende is geoefend.

Ge zijt nimmer van uw bureau gekomen om den troep eens goed te bekijken, dat is uwe fout, anders deedt ge die vraag niet; ook hier verwijst ik u naar mijn antwoord aan den Heer MEES en ook naar hetgeen de heer ROOSEBOOM zeide in de Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap — Verslag III — over het leger in het algemeen, dus ook over de infanterie.

Verskil in opleiding der infanterie moet er niet zijn; »il nous faut une infanterie, pourvu qu'elle soit bonne,» zeide de groote NAPOLEON en die wist het wel in zijn tijd en ook nu nog zou hij het weten.

Goede infanterie is zoowel in als buiten vestingen bruikbaar, slechte nergens.

Neen, het Nederlandsche legerbestuur wilde tot nu geen *tours de force*, het wilde geheel niets dan rustig voortsukkelen op den eenmaal ingeslagen weg van *schijn* en *vertooning*.

Het leger, ik zeide het reeds, is een papieren leger »sans aucune force,» 't is een water en melk leger. En dat is zeer te bejammeren, want de elementen zijn uitmuntend, de officier is goed onderlegd, sterk, gewillig en, Indië bewijst het, moedig. De soldaat is gewillig en, met goede voorbeelden van het kader, tot alles te maken, zooals alle soldaten in alle legers. Maar de impulsie van boven, het hoofd der geheele zaak? Papier, papier! Voortmodderen zonder geest, zonder leidende gedachte; voortmodderen in de vreeze voor de Tweede Kamer en de dagbladen, om niet over andere verderfelijke invloeden te spreken.

Met het volkskarakter houd ik zeer zeker rekening. Het volk is geen soldaat in zijn hart, maar dat is geen enkel volk, zelfs niet »cette nation militaire par excellence, la nation Française,» zelfs niet de in de mode zijnde Duitschers.

Een volk heeft dan alleen hart voor militaire aangelegenheden, wanneer het in eenen oorlog betrokken wordt of vreest betrokken te zullen worden. Ook de Nederlander wordt dan warm, de geschiedenis bewijst het. Maar dan nog stroomden de vrijwilligers niet naar de legers, noch hier noch elders.

Het volk dient in het leger overeenkomstig de wet. Is die wet billijk, even drukkend voor iedereen, dan komt het gedwee onder de wapens; vooral ons volk, dat, het moet tot zijne eer gezegd worden, zich nimmer tegen eene billijke wet heeft verzet, omdat het daartoe te verstandig is; maar als het volk pruttelt tegen een legertoestand zooals wij hebben, waarvoor jaarlijks millioenen worden uitgegeven, terwijl slechts een handjevol troepen, die onvoldoende geoefend zijn, onder de wapens wordt gehouden; als de wet tot legervorming, de militiewet, ongelijk drukt, dan heeft het volk geen ongelijk om te pruttelen; maar dat is dan niet de *geest van het volk*, die het doet pruttelen tegen het leger in algemeenen zin, maar de *geest van het volk*, die gekant is tegen *onvruchtbare* legeroefeningen en een *slecht ingericht* leger.

En nu wilt ge uitgemaakt hebben dat ons leger, meer speciaal onze infanterie, goed geoefend zou zijn, omdat uit inspectiën het tegendeel niet bleek?

Wat ziet een inspecteerende generaal bij een inspectie, welke voor een geheel regiment infanterie *twee* of *drie* dagen duurt, als men van die dagen den tijd aftrekt, dien hij besteed om te kijken naar patroontasschen, sokken en andere *hoofdzaken*?

En wie zegt u, dat die inspecteerende generaal niet klaagde over de opleiding, maar geen gehoor kreeg, omdat de verbeteringen geld kosten.

Geld! Ja! Dat was er wel voor een fort, maar voor de opleiding der mannen, die het moeten verdedigen, daarvoor was het niet te bekomen.

Och! Wat zou het er ook toe doen! De mannen zijn er in het geheel niet. Wij bouwen forten en nog eens forten en verkeerden in den waan, geloof ik, dat die hoopen van aarde, steen en ijzer zichzelf zullen verdedigen.

Ik geef mijn opinie over opleiding der infanterie niet als de beste, ik geef ze, omdat zij mij toeschijnt uitvoerbaar, rationeel en vooral goedkoop te wezen. Vier maanden kamptijd *goed* besteed staan gelijk met *acht* maanden garnizoensoefening, ja, aan meer. Wat in het kamp kan worden geleerd, wat daar kan worden ondervonden met betrekking tot het krijgsmansleven, kan in het garnizoen niet geleerd en ook niet ondervonden worden. Maar zelfs al gaf mijn voorstel bij de uitvoering aanleiding tot wat meer uitgaven, bijv. *f* 100.000, wat zou dat dan nog beduiden op een budget van *f* 23.000.000, te meer als die meerdere uitgaven goed werden besteed.

Neen! niet alles moet worden gegeven aan de oefeningen der infanterie, zoodat er geen geld overblijft voor de oefeningen van de andere wapens, maar de kosten vallende op de kadermanoeuvres kunnen toch wel worden afgeschaft.

Kadermanoeuvres kunnen alleen, en dan nog maar een zeer twijfelachtig nut afwerpen, wanneer zij gehouden worden door officieren, die allen behept zijn met eene groote mate van verbeeldingskracht, voor de overigen, en dat is het meerendeel, beteekenen ze niets dan, *papier vol schrijven en onnut heen en weer loopen*.

Kadermanoeuvres staan tot oefeningen met troepen van voldoende sterkte, als een houten geveerde ham tot de behoeften van een hongerige maag; evenals oefeningen met troepen op $\frac{1}{10}$ van de ware sterkte ook doen.

De infanterie wordt, eene maand per jaar uitgezonderd, altijd geoefend met afdeelingen ver beneden de gewenschte sterkte; en zelfs in die maand geraakt zij niet tot 50% der oorlogssterkte.

De overige wapens zijn dus tegenover haar steeds in het voordeel.

Om paarden gedurende den warmsten tijd van het jaar — Augustus — des nachts buiten te laten bivakkeeren, daarin steekt mijns inziens geen bezwaar. De landbouwer, de huurkoetsier drijft zijne paarden, na zware dagtaak, 's nachts in de weide; en deze lieden hebben vrij wat meer redenen

om hunne paarden te ontzien dan de inspecteurs der bereden wapens, namelijk redenen van eigenbelang.

Bovendien er is niets tegen om de paarden onder dak te brengen, 't is alleen iets duurder en wat nadeeliger voor de oefeningen, welke later zullen moeten beginnen en vroeger eindigen, vanwege den afstand, waarop de legerplaats en de oefeningsplaats van de kwartieren verwijderd zijn. In die noodstallen hebben de paarden het vooral niet beter dan op bivak. Groote manoeuvres, door mij meegemaakt, hebben mij daaromtrent het een en ander geleerd.

Bij eene dezer stonden de paarden, en het waren nog wel de paarden der officieren van den staf der divisie, de beide eerste dagen, rug aan rug, zoodat zij geen ruimte hadden om zich neer te leggen. Klachten daaromtrent ingebracht bij den divisiecommandant deden dezen besluiten om naar het volgende kwartier een officier der cavalerie mee te zenden, omdat de officier van administratie, die bij de eerste inkwartiering voor de zaken had gezorgd, niet scheen te kunnen beoordeelen, hoeveel ruimte elk paard in een stal toekomt — let wel, die officier van administratie was een leerling van den intendance-cursus. Tot zijn rechtvaardiging moet ik evenwel mededeelen, dat het in het tweede kwartier niets beter was.

En dat waren officierspaarden behorende tot den staf der divisie! Hoe zal het dan wel met de troepenpaarden gesteld geweest zijn?

Ja, Heer XY.! Het leger moet op andere leest geschoeid worden, dat ben ik met u eens, doch niet alleen om mijne ideeën uitvoerbaar te maken. Och! die geef ik gaarne voor betere, maar om een werkelijk leger te bekomen, dat de geschiktheid bezit om spoedig slagvaardig te zijn, liefst spoediger dan de legers van onze naburen; het moet geschikt zijn en dus geoefend, om te kunnen voldoen aan de veelzijdige eischen, welke daaraan bij eenen oorlog zullen worden gesteld. Ja! Voor alles moet gezorgd worden, dus zeer zeker in de eerste plaats, voor de bruikbaarheid der infanterie, het HOOFDWAPEN van elk leger en speciaal van het onze, dank zij ons doorsneden terrein.

Het is eene bekende waarheid, dat, als de infanterie van een leger goed is, het geheel een bruikbaar leger vormt, zelfs al munten de andere wapens niet *bijzonder* uit; het omgekeerde is echter *zeer zeker* niet waar.

»Het oog wil ook wat hebben», zegt ge. Met in die richting te werken bedriegt ge de natie, wat aan landverraad grenst, en bedriegt ge u zelve, hetgeen niet prouveert voor veel verstand. De Tweede Kamer, die zich steeds moeit met zaken, waarvan ze niets weet, en steeds ijvert voor het district, dat het lid A of B de eer heeft te vertegenwoordigen, in stede van te denken aan de belangen van het geheele land, de Tweede Kamer zal, echter ondanks hare gebreken, den moed niet hebben, geloof ik, het noodige geld te weigeren, wanneer haar rond en zonder omwegen gezegd wordt, dat anders de vele millioenen 's jaars aan het leger besteed geen bevredigend nut afwerpen.

Wilt ge mijne voorstellen verwezenlijken, dan behoeft de vredesorganisatie niet te worden gewijzigd; ook — ik meen het te hebben aangetoond — zijn mijne voorstellen niet omslachtig en duur. De greep, welke ik deed, is ook niet onbekookt; voor u misschien schijnt het zoo, omdat ge, naar het mij voorkomt, u niet kunt losmaken van het bestaande. Veel onbekookter schijnt mij het voorstel in uw eind-phrase, waarin ge zegt, dat het beter ware het jaarlijksch militie-contingent te verhoogen en minder jaren dienstplicht te eischen.

Onbekookter, omdat de jaarlijksche uitgaven, bij goede oefening, dan nog veel hooger zullen stijgen, dank zij de grootere effectieven; onbekookter, omdat ge dan nog meer zult moeten uitgeven aan den bouw van kazernes, niet alleen wegens gebrek aan ruimte tot het onder dak brengen dier sterkere contingenten, maar ook omdat die kazernes weelderiger zullen moeten worden ingericht, daar bij groote contingenten de zonen der meer gegoeden ook zullen moeten dienen en deze dus voor hunne lieve jongens wel goed zullen zorgen.

Of wilt ge misschien de plaatsvervanging behouden? 't Is best mogelijk, ge zijt er ouderwets genoeg voor.

Ja! Groote contingenten. Algemeene dienstplicht. En de wensch der natie om, door voldoende uitgaven, het leger — dan het gewapende volk — goed te oefenen. Zeker, dat is een desiratum, ook van mij! Maar zoo krijgen we het nimmer, omdat. . . . ja waarom al niet! Maar ook omdat lieden, die van groote contingenten spreken, zooals gij, en zoo zijn er veel, niet meenen wat ze zeggen, of daar bij denken aan veel, maar slechts kort geoefende militie. Dan wordt het kwaad evenwel nog veel erger.

En hiermede, geachte Heer XY, neem ik afscheid van u. Heb ik u overtuigd des te beter, heb ik dat niet gedaan dan spijt me dat zeer. Ik zal dan pogen in onze oneenigheid te berusten.

M.

INDIRECT RICHTEN VAN ALLE VUURMONDEN.

(Met schetsen op plaat IV.)

De vestingartillerie is thans het tijdperk ingetreden: schieten is geen wiskunde, maar schieten is tactiek.

De soort van vuurmonden, de plaats en opstelling der batterijen, de keuze van projectiel, de regeling en snelheid van het vuur behooren alle tot *het* schieten, maar zijn tevens hoofdfactoren van de tactiek der vestingartillerie, en ook hierbij zal de regel van toepassing zijn: *snelheid is kracht*.

In het nieuwe schietvoorschrift, dat den vestingartillerist is verstrekt, heeft men gestreefd naar een grootere vuursnelheid, waarmede eenvoudigheid der regels, zij het ook ten koste van de nauwkeurigheid, gepaard moest gaan om zekerheid te hebben, dat ieder batterijcommandant in staat zal zijn de handleiding voor het schieten op het oorlogsveld met voordeel toe te passen.

Het vuur uit eene batterij zal een vlug verloop *kunnen* hebben; in de meeste omstandigheden evenwel zal er met de voorbereidende maatregelen te veel tijd verloren gaan.

Steeds zal worden getracht, de batterijen zooveel mogelijk aan het vijandelijk oog te onttrekken; de gedekte opstelling zal bijgevolg regel zijn en dan treden tangentenboog, rooihark en kaart op den voorgrond.

Een batterij bijv. moet het vuur openen op een doel, dat van de voor-gelegen dekking af zichtbaar is.

Er worden hoeken gemeten en uitgezet, vuurmonden op de bedding naar links en rechts geschoven, afstanden gemeten, lijnen getrokken, enz. In dit eenvoudige geval gaat er bijna een half uur verloren voordat de batterij gericht staat. Want »eenvoudig» is dit geval; het doel toch is zelden te zien; somtijds is het niet mogelijk de rooihark op de dekking te leggen, omdat deze slechts een masker vormt; ook zal het meermalen voorkomen, dat geen terreinvoorwerpen van uit de opstelling zelf zichtbaar zijn.

De tijd, die er verloopt voordat uit die batterij het eerste schot valt, is onberekenbaar. Ieder, die artilleristische oefeningen in het voorterrein heeft gehouden, weet dat men gedurig op tal van bezwaren stuit en dat het in

den regel niet de schuld is van den batterijcommandant als deze veel tijd noodig heeft voor het richten der vuurmonden, want de methode zelf werkt als rem; zij is veel te ingewikkeld, te omslachtig en niet meer in overeenstemming met den geest, welke in het tegenwoordige schietvoorschrift ligt opgesloten.

Zelfs daar, waar officieren deze manier van richten toepassen, gaat dit nog met veel tijdverlies gepaard; commandeert een onderofficier eene batterij, dan is het waarschijnlijk, dat in vele omstandigheden de vuurmonden slecht of in het geheel niet gericht zullen zijn.

Aan de wijze, waarop tegenwoordig de batterij voor het eerste schot gericht wordt, zullen dan ook altijd de volgende bezwaren verbonden blijven:

1°. Dat er steeds gesproken wordt van terreinvoorwerpen, terwijl het meermalen zal voorkomen, dat de batterijcommandant zich een plaats kiest, die hem door het bedekte terrein een zeer voordeelige opstelling, maar ook een beperkt gezichtsveld en in 't geheel geen terreinvoorwerpen aanbiedt.

Bovendien is de keuze van een terreinvoorwerp zeer klein en is men steeds gebonden aan die terreinvoorwerpen, welke binnen den sector van vuuruitwerking liggen. Aangezien deze in den regel niet meer dan 70° bedraagt en bij de meeste vuurmonden kleiner is, bestaat er veel kans dat alleen terreinvoorwerpen buiten den sector zichtbaar zijn, in welk geval door omslachtige bewerkingen de richting voor het eerste schot moet worden verkregen.

2°. Dat de vorm der borstwering dikwijls aanleiding geeft tot moeilijkheden om de rooihark in het verlengde der richtlijn te leggen. Bestaat de dekking alleen uit een masker, bijv. een griend of boomgaard, dan is dit geheel eene onmogelijkheid geworden.

3°. Dat er bij het maken van berekeningen, het meten van hoeken op de kaart en het uitzetten daarvan op de bedding, te veel tijd verloren gaat en gemakkelijk fouten gemaakt kunnen worden; dit brengt den batterijcommandant in onzekerheid, de bewerkingen worden herhaald, tengevolge waarvan de voorbereidende maatregelen somtijds zeer lang duren.

4°. Dat er te veel instrumenten aan de methode zijn toegevoegd, waarvan het gebruik alleen door vele theorieën aan het kader geleerd kan worden.

Ontbreekt toevallig een der instrumenten, dan zijn deze niet eenvoudig genoeg om direct vervangen te kunnen worden en zou in vele omstandigheden de richting moeilijk kunnen worden bewerkstelligd.

Ter vervanging nu van de tegenwoordige methode van indirect richten zou het volgende kunnen worden toegepast.

De chromo-topographische kaart van 1:25.000 wordt op een stuk karton geplakt ter grootte van 3 à 4 dM. in het vierkant, terwijl verder nog drie gewone naalden worden gebruikt, benevens een reepje karton (fig. 1).

Bij de richting doen zich slechts twee hoofdgevallen voor:

A. Het doel is zichtbaar.

B. Het doel is onzichtbaar, maar de ligging daarvan op de kaart bekend.

A. *Het doel is zichtbaar.*

Dit kan zichtbaar zijn :

I. *Door den oogdop en over de vizierkorrel.* In dit geval wordt direct gericht, terwijl zoo noodig de richting op de bedding kan worden aangegeven.

II. *Van de voorgelegen dekking af.*

Door *a* wordt een naald gestoken en deze op het stuk karton vastgezet, zoodat de liniaal draaibaar is om het punt *a*; in het punt *c* wordt een tweede naald gestoken, terwijl de derde naald (*b*) op een willekeurigen afstand van *a* in het karton wordt geplaatst.

De kaart wordt ongeveer voor het midden van de batterij op de borstwering gelegd (fig. 2), of door iemand achter de borstwering vastgehouden, en de naalden *a* en *b* op het doel gericht. De naald (*c*) wordt met (*a*) gericht (door draaien van de liniaal) op een wisscher of handspaak, welke op eenigen afstand van den vuurmond zoodanig omhoog wordt gehouden, dat de lijn wisscher-kaart over het tappenstuk loopt (1).

Het o-punt van de liniaal wordt aangeteekend en de kaart daarna op den vuurmond tusschen opzet en vizierkorrel gelegd, met de naalden *a* en *b* in de richtas, en in dien stand vastgehouden door den persoon, welke door den oogdop ziet en de naalden dan gemakkelijk in de vizierlijn kan brengen. Door een tweede persoon wordt de liniaal in haar vorigen stand geplaatst en de vuurmonden omgezet tot de naalden *a* en *c* op den wisscher gericht zijn, waarna de lijn op de bedding kan worden aangegeven.

Om te vermijden, dat voor iederen vuurmond de kaart op de borstwering moet worden gelegd, handelt men als volgt :

Terwijl het stuk karton nog in denzelfden stand op den vuurmond wordt vastgehouden (dus *a* en *b* in de vizierlijn), richt men het liniaaltje op een wisscher, die op eenigen afstand buiten de batterij in de lijn der tappenstukken van de vuurmonden omhoog gehouden wordt. Nadat de stand van *o* weer is aangeteekend, kan men de kaart achtereenvolgens op de vuurmonden leggen met *a* en *b* in de vizierlijn, waarna de affuit zoover omgezet wordt, tot *a* en *c* op den wisscher gericht zijn.

Altijd zal het aanbeveling verdienen om, *zoodra de richting bekend is, alle vuurmonden der batterij om te laten zetten en ongeveer in de richting te stellen*; bij het leggen van het karton op het tappenstuk behoeft de affuit dan slechts weinig te worden verschoven en zal de batterij zeer vlug gericht staan.

Zijn de vuurmonden op eenigen afstand achter de borstwering opgesteld, dan moet de naald *a* dienovereenkomstig worden verplaatst, het front der batterij zal evenwel zelden van dien aard zijn, dat dit tot verplaatsing van *a* aanleiding geeft.

(1) Dit is gedaan, omdat de kaart verplaatst wordt in de richting van den wisscher en hierdoor geen fouten gemaakt worden.

Nadat het liniaaltje met de naald a op het karton is vastgezet, wordt b op den geschatten afstand (in verhouding tot eene zekere schaal) van a geplaatst. Is de geschatte afstand bijv. 2500 M., dan zal ab dus 2 dM. zijn, indien men de schaal 1:12.500 gebruikt.

De naalden a en b worden gericht op het doel en a en c op den wisscher, bij het leggen van het karton op den vuurmond wordt a verplaatst; is de afstand van vuurmond tot dekking ongeveer 50 M., dan wordt a dus 4 mM. in de richting ac verplaatst, waarna a en b in de vizierlijn worden gebracht en de affuit wordt omgezet, totdat a en c op den wisscher gericht staan.

Zijn de vuurmonden tusschen traversen opgesteld, die te hoog zijn om op den wisscher aan den vleugel der batterij te richten, dan kan:

1°. voor iederen vuurmond de kaart op de borstwering gelegd en het liniaaltje op een wisscher gericht worden, zooals voor den derden vuurmond in fig. 2;

2°. indien een terreinvoorwerp op grooten afstand voor- of achterwaarts van de standplaats van den richter zichtbaar is, dan kan dit in plaats van den wisscher worden gebezigd. De naalden a en b worden op het doel gericht, a en c op het terreinvoorwerp, de kaart daarna op den vuurmond gelegd met a en b in de vizierlijn en de staart zoover omgezet tot a en c op het terreinvoorwerp gericht zijn;

3°. nadat een der middelste vuurmonden van de batterij is gericht op de wijze als de derde vuurmond in fig. 2, plaatst men zich met het karton achter dezen gericht staanden vuurmond, houdt a en b in het verlengde van de zielas, terwijl een tweede persoon het liniaaltje richt op een wisscher, die buiten den achterkant der traversen, zijwaarts van de batterij, omhoog gehouden wordt. Nadat het o-punt van het liniaaltje is afgeteekend, verplaatst men zich naar den volgende vuurmond in de richting van den wisscher, brengt a en b weer in het verlengde van de zielas en laat de affuit omzetten, totdat a en c op den wisscher gericht zijn.

III. *Het doel is alleen zichtbaar buiten de batterij of wel de dekking bestaat uit een masker te hoog om er overheen te zien.*

Men plaatst zich dan buiten de batterij, zoo mogelijk in de richting van de tappenstukken, richt a en b op het doel en a en c op een wisscher, die (fig. 3) op den anderen vleugel der batterij omhoog gehouden wordt. Daarna worden de vuurmonden op de aangegeven wijze gericht, a en b in de richtas, a en c op den wisscher.

De afstand buiten de batterij maakt het noodzakelijk dat a wordt verplaatst in de richting ac , naald b blijft steeds op zijn plaats. Kan men zich niet in de lijn der tappenstukken plaatsen, dan wordt de wisscher zoodanig opgesteld, dat de lijn wisscher-kaart over het tappenstuk van den nabijstaanden vuurmond loopt. Nadat deze dan gericht staat, is het richten van de andere vuurmonden eenvoudig en geschiedt op dezelfde wijze als in fig. 2 is aangegeven.

Is bij mortieren de afstand tusschen opzet en vizierkorrel te klein om het stuk karton er tusschen te leggen, dan wordt het voetstuk van den opzet uitgenomen en de kaart op het platte achterstuk gelegd, om de naalden door het tapgat in de vizierlijn te kunnen brengen.

B. *Het doel is onzichtbaar, maar de ligging daarvan op de kaart bekend.*

In de volgende gevallen wordt steeds met de *georiënteerde* kaart gericht.

I. *Er is een terreinvoorwerp zichtbaar van de standplaats van den richter af.*

Het midden der batterij wordt op de kaart opgezocht en hierin eene naald *a* gestoken, een tweede naald *b* wordt geplaatst in het doel, terwijl de derde naald *c* in het terreinvoorwerp op de kaart wordt gezet. De kaart wordt daarna achtereenvolgens op de vuurmonden gelegd, met *a* en *b* in de vizierlijn, en de affuiten vervolgens zoover omgezet tot *a* en *c* op het terreinvoorwerp gericht zijn. Op dit oogenblik is de kaart georiënteerd en gaat dus de lijn *ab*, die samenvalt met de vizierlijn, door het doel.

II. *Van de voorgelegen dekking af is een terreinvoorwerp zichtbaar.*

Door het punt *a* van het liniaaltje wordt eene naald gestoken en deze in de standplaats op de kaart gezet, de tweede naald wordt in het punt *c* van het reepje karton geplaatst, de derde naald *b* komt in het doel.

Fig. 4. De uitgesneden kant van de liniaal wordt op de kaart langs het terreinvoorwerp gelegd en daarna de naalden *a* en *c* hierop gericht, door verschuiven der kaart, deze is alsdan *georiënteerd*. Om haar in dien stand naar den vuurmond over te brengen, wordt het liniaaltje, terwijl de kaart op de borstwering blijft liggen of daarachter wordt vastgehouden, met de naalden *a* en *c* gericht op den wisscher, die in de lijn tappenstuk-kaart omhoog wordt gehouden, en daarna het *o*-punt van de liniaal aangeteekend.

De kaart wordt nu op den vuurmond gelegd met *a* en *b* in de vizierlijn, en de affuit omgezet totdat *a* en *c* op den wisscher gericht zijn. Daarna wordt het liniaaltje gericht op den wisscher in de lijn der tappenstukken en elke vuurmond op de aangegeven wijze in de richting gebracht. Bij de eerste verplaatsing der kaart zal geen noemenswaardige fout worden gemaakt, aangezien de richter de kaart steeds op dezelfde plaats van het tappenstuk legt en dus den wisscher gemakkelijk zoodanig kan opstellen, dat *ef* tot een minimum beperkt wordt.

Maakt de afstand van vuurmond tot dekking het noodig, dat de naald *a* wordt verplaatst, dan moet dit geschieden in de richting van *ac* (voor iedere 25 M. 1 mM.).

Is er geen terreinvoorwerp te zien, dan kan somtijds gemakkelijk eene richting op het terrein worden uitgezet, die tevens op de kaart is aangegeven, bijv. evenwijdig met een dijk of sloot. Men steekt de naald *a* van het liniaaltje in de standplaats en legt dit evenwijdig met den weg op de

kaart, de naald *b* wordt in het doel geplaatst. De kaart wordt op den vuurmond gelegd met *a* en *b* in de vizierlijn en de affuit omgezet tot *a* en *c* gericht zijn op een baak, die zoodanig is opgesteld, dat de richting baak-vuurmond evenwijdig loopt met den dijk.

III. *Alleen buiten de batterij is een terreinvoorwerp te zien.*

Men plaatst zich in de richting der tappenstukken, oriënteert de kaart op het terreinvoorwerp en brengt haar in dezen stand op de vuurmonden over, door het liniaaltje te richten op den wisscher aan de andere zijde der batterij. Naald *a* dient te worden verplaatst in de richting *ac*.

IV. *Van uit de batterij noch daarbuiten is iets te zien.*

In vaste opstellingen is in den regel eene richting bekend, die op de bedding is aangegeven en tevens op de kaart is getrokken.

Een der vuurmonden wordt op deze hoofdrootlijn geplaatst, de liniaal wordt door naald *a* vastgezet in het midden van de batterij, de naald *b* wordt geplaatst in de hoofdrichting op de kaart. Brengt men nu de naalden *a* en *b* in de vizierlijn dan is de kaart georiënteerd, de liniaal wordt gericht op een wisscher op eenigen afstand aan den vleugel der batterij en het *o*-punt aangeteekend, waarna de naald *b* in het doel geplaatst wordt. Vervolgens moet men de naalden *a* en *b* in de vizierlijn brengen en de vuurmonden omzetten tot *a* en *c* op den wisscher gericht zijn.

In toevallige opstellingen zal het meermalen voorkomen, dat noch een terreinvoorwerp is te zien, noch een of andere richting bekend is, bijv. wanneer het terrein rondom de batterij bedekt is, alsook bij mistig en regenachtig weder.

Men plaatst zich dan zijdelings van de batterij in de lijn der vuurmonden en oriënteert de kaart door middel van het kompas, waartoe een zakkompas met een magneetnaald van 3 cM. lengte voldoende is (1).

Men legt dus dit instrument met de lijn N.—Z. op (fig. 5) de noordlijn van de kaart en verschuift deze totdat de magneetnaald over den pijl van het kompas wijst. Om de kaart georiënteerd op de vuurmonden te leggen, wordt het liniaaltje in het midden der batterij op de kaart door naald *a* vastgezet en gericht op den wisscher aan den anderen vleugel der batterij; de stand van het *o*-punt wordt aangeteekend en naald *b* in het doel geplaatst, waarna de vuurmonden achtereenvolgens gemakkelijk op de bekende wijze zijn te richten.

In kazematten kan het aanbeveling verdienen, de lijn noord-zuid of oost-west als een vaste richting aan te geven door teekens op den muur. Men spant alsdan een koord in beide punten, legt de kaart met *a* en *b* in de vizierlijn en draait de vuurmonden totdat een der lijnen N.—Z. of O.—W. van de kaart onder het koord valt of daarmee evenwijdig loopt.

(1) Om te vermijden, dat de groote ijzermassa invloed zal oefenen op den stand der magneetnaald, wordt de kaart buiten de batterij op den grond gelegd en worden de naalden eerst na het oriënteeren geplaatst.

Uitzetten van eene hoofdrootlijn.

Dit geschiedt zeer eenvoudig met de kaart. Nadat de hoofdrichting op de kaart is getrokken, worden in deze lijn twee naalden *a* en *b* geplaatst, waarvan *a* in het midden der batterij. Men legt de kaart op den vuurmond met *a* en *b* in de vizierlijn, houdt haar in dezen stand en laat de affuit omzetten tot de naalden *a* en *c* van het liniaaltje, dat langs een terreinvoorwerp is gelegd, hierop gericht zijn. Op dit oogenblik is de kaart georiënteerd, en gaat dus de richting *ab*, die samenvalt met de vizierlijn, door de overeenkomstige punten van het terrein.

Bij mortieren heeft dit op dezelfde wijze plaats; nadat de mortier op de verdeling 50 is gezet, geschiedt het oriënteeren verder door het verschuiven der bedding. Na het ingraven wordt de richting gecontroleerd. Is van de standplaats van den richter geen terreinvoorwerp zichtbaar, dan wordt de kaart op de voorgelegen dekking of buiten de batterij georiënteerd en in dezen stand op de vuurmonden overgebracht, door het richten op een wisscher.

Mocht het voorkomen, dat vuurmonden zonder richtschalen, bijv. kanonnen van 8 cM. Br., zoodanig zijn opgesteld, dat de richting niet met behulp van den opzet kan worden gegeven, dan moet dit op de volgende manier geschieden.

Nadat de vuurmond op een der bovenstaande wijzen voor het 1ste schot in de richting is gebracht, legt men een stuk karton of plank op de trede tegen de affuit en steekt daarop twee naalden zoo mogelijk op een afstand van 1 M. en gericht op een terreinvoorwerp of baak. De richting voor de volgende schoten is dan zeer gemakkelijk, ook om eenige duizendsten correctie voor de breedte te geven.

Ook kan het volgende worden toegepast: twee latten of ijzeren plaatjes worden evenwijdig aan elkander op de bedding gespijkerd en wel zoodanig, dat de steunpunten van staart en rad evenver van beide latten verwijderd zijn. Nadat de vuurmond weer in batterij is geloopt, heeft men slechts den afstand van het rad tot aan de lat te meten en den staart zoover om te zetten, tot deze evenver van de achterste lat verwijderd is. 1 cM. wijzigt de zijdelingsche richting met 5‰ .

Door de nauwkeurigheid der kaart en de zuivere richtmiddelen (twee dunne naalden) werden bij het toepassen van bovengenoemde richtwijze geen noemenswaardige fouten gemaakt, alleen bij het gebruik van het kompas bedroeg de grootste fout 25‰ en beantwoordde de aangegeven methode dus ook nog vrij goed aan het doel, namelijk voor het richten van den vuurmond voor het 1ste schot (1).

(1) Aangezien op de meeste kompassen een pijl is aangebracht, die een hoek van 20° maakt met de lijn N.—Z., dient hier te worden opgemerkt, dat de declinatie der magneetnaald voor ons

Bij het gebruik van een instrument van grooter afmetingen is de gemiddelde fout natuurlijk zeer klein en zou men in staat zijn om vuurmonden in toevallige opstellingen bij mist of bij nacht nauwkeurig te richten op een doel, dat op de kaart is aangegeven.

De geheele methode van richten zou nog eenvoudiger worden, indien op het tappenstuk der vuurmonden een ondiepe smalle groef werd aangebracht evenwijdig met de richtas. Terwijl de richting nu moet geschieden door twee personen, waarvan de een de kaart met de naalden in de vizierlijn houdt, terwijl de ander het liniaaltje richt, zou dan als volgt gehandeld kunnen worden: de naalden *a* en *b* worden door de kaart gestoken en deze dan zoodanig op den vuurmond gelegd, dat de onder het karton uitstekende punten in de groef vatten. De richting kan dan gemakkelijk door één persoon worden gegeven.

Plaatsbepaling.

Rookzwak kruut en maskers zijn één, waar het eerste wordt gebezigd, kan het laatste niet worden gemist. Een aanvaller, die hiervan gebruik maakt, zal bij den verdediger nu en dan den toestand in het leven roepen, dat hij bevuurd wordt zonder te weten vanwaar. Wel zal dit voordeel ook hem te beurt vallen, doch dit zal alleen gelden voor de batterijen, die in de tusschenliniën zijn opgesteld; vertoonen de opeengehoopte vuurmonden zich als eene zichtbare schijf, dan is ook een regen van projectielen te wachten. Om den aanvaller te beletten het vuur op een vaste positie te concentreeren. moet 1°. geen moeite worden gespaard, om met de plaats der aanvalsbatterijen reeds bekend te zijn, nog voordat het vuur daaruit kan worden geopend, want juist dan is de verdediger zeer in het voordeel. Het doel is machteloos, de aanvoer en plaatsing van materieel zal met veel bezwaren en verliezen gepaard gaan, het aanleggen der batterij kan terdege worden bemoeilijkt, waartoe zoo noodig het vuur van meerdere batterijen op een punt moet worden vereenigd, 2°. zijn enkele aanvalsbatterijen aan de opmerksaamheid van den verdediger ontsnapt en is deze dus nog onbekend met de plaats daarvan op het oogenblik, dat het vuur daaruit wordt geopend, dan moet worden getracht, dit doel zoo spoedig mogelijk op te sporen om het daarna te vernietigen; ook hier moeten snelheid en overmacht van vuur het vijandelijk geschut doen zwijgen, den tegenstander noodzaken eene andere opstelling te kiezen en het eens behaalde voordeel prijs te geven.

De taak der vestingartillerie zal dus zijn: den aanvaller steeds met haar vuur te vervolgen, hem nergens met rust te laten, om hem hierdoor de gelegenheid te ontnemen zich, bij het begin van den strijd, met enkele batterijen in het terrein vast te zetten.

land $14\frac{1}{2}^\circ$ bedraagt; deze kan gemakkelijk worden bepaald door de kaart op een terreinvoorwerp te richten, en daarna het kompas te leggen met de lijn N.—Z. op de N. lijn der kaart; het punt, waar de naald blijft stilstaan, wordt op het kompas aangeteekend, waardoor de kaart in het vervolg nauwkeurig kan worden georiënteerd.

Om hieraan te kunnen voldoen, is het een eerste vereischte, dat de verdediger reeds bij de aankomst van den vijand voor de stelling bekend tracht te worden met de juiste plaats, waar de aanvalsbatterijen zullen worden aangelegd. Van hooggelegen punten (torens, molens, enz.) kan men gebruik maken om van boven in het terrein neer te zien, verder zullen nog vele aanwijzingen van spionnen en bewoners van het land verkregen kunnen worden, doch deze berichten zullen altijd nader moeten worden bevestigd, aangezien deze menschen in den regel met hun eigen terrein niet bekend zijn en zelden precies kunnen mededeelen wat en waar ze iets hebben gezien (1).

De vestingartillerie moet voornamelijk zelf de batterijen ontdekken, doch hiervoor is de tegenwoordige manier van plaatsbepalen niet voldoende; zelfs als deze oefening in vrede wordt gehouden, mislukt ze dikwijls en daarbij veronderstelt men nog, dat er slechts uit ééne batterij gevuld wordt en niet met rookzwak kruit.

Twee zijposten bijv. rukken uit om de plaats van het doel te bepalen, *welk doel* is hun onbekend, want het terrein ligt misschien bezaaid met batterijen, doch alle onzichtbaar. Ten einde in de mogelijkheid te zijn om het doel waar te nemen, zullen zij zich dus ver van het uitgangspunt in de richting der voorposten moeten verwijderen, de seingemeenschap met de batterij is reeds lang verbroken, van peilen op hetzelfde oogenblik is geen sprake meer, terwijl het zeer waarschijnlijk is, dat de eene zijpost batterijen ziet, die voor den andere onzichtbaar zijn. De verdediger zal dus of tot foutieve uitkomsten geraken of geheel onbekend blijven met de opstelling van het vijandelijke geschut.

Het opsporen der batterijen zal o. i. op de volgende manier met meerdere kansen op goede uitkomsten kunnen geschieden.

Enige patrouilles, bestaande uit 1 sergeant en enkele manschappen, worden uitgezwermd, zonder in het volbrengen van hunne opdracht te worden belemmerd door een bepaalden afstand tot de batterij. Deze patrouilles moeten niet te zwak zijn, ten einde eene vijandelijke patrouille terug te kunnen werpen, en ver voorwaarts gelegen hooge punten gedurende een korten tijd te kunnen bezetten om van hieruit waarnemingen te doen.

Iedere patrouillecommandant is voorzien van eenzelfde kaart als die, welke voor de richting is gebruikt, benevens een kijker; met deze instrumenten zal hij zich een juister beeld kunnen vormen van het terrein en is het hem gemakkelijker gunstige plaatsen te zoeken voor zijne waarnemingen. Van hooge punten af zal hij het terrein overzien; zoodra een batterij ontdekt is, wordt de kaart georiënteerd en het liniaaltje, dat met de naald α in de standplaats op de kaart is vastgezet, daarop gericht.

Is het doel eene in aanbouw zijnde batterij, dan is eene richting op het midden hiervan voldoende, en kan direct eene lijn langs het uitgesneden

(1) Het aanwenden van een ballon captif zal waarschijnlijk weinig goede uitkomsten opleveren, aangezien deze te ver achterwaarts moet worden opgelaten en hierdoor de afstanden te groot zijn, om nog iets te onderscheiden.

gedeelte van het liniaaltje worden getrokken. Observeert men eene vurende batterij, dan wordt, na iedere richting op de vlam, het o-punt van het liniaaltje aangeteekend; na drie waarnemingen wordt de gemiddelde stand genomen, de lijn getrokken en daarna een teeken geplaatst op het punt, waar men zich de batterij, in verband met terrein, kaart en afstand, denkt. Zijn er uit eene standplaats meer batterijen zichtbaar, dan geschiedt voor alle hetzelfde, waarbij voor het peilen op de eene batterij niet behoeft te worden gewacht tot de drie waarnemingen op een ander doel zijn geëindigd.

Zijn op deze wijze alle batterijen, welke van uit die opstelling zichtbaar waren, op de kaart vastgelegd, dan zoekt de patrouille zoo spoedig mogelijk eene andere plaats 250 à 400 M. verder en verricht hier hetzelfde. Indien op dezelfde doelen is gepeild uit beide waarnemingsposten, dan zullen de snijpunten der overeenkomstige lijnen de plaats van de batterij aangeven, bijv. het snijpunt van de linkerlijn uit den eersten observatiepost met de linkeruit de tweede opstelling. Doet zich het geval voor, dat uit de twee standplaatsen niet evenveel batterijen zichtbaar zijn, dan is gemakkelijk uit de teekens, die ongeveer de plaats aangaven van het doel, en verder uit de kaart, vergeleken met het terrein, af te leiden van welke lijnen de snijpunten moeten worden genomen.

Bestaat er twijfel omtrent de plaats eener batterij, dan zal de patrouillecommandant van uit eene derde opstelling waarnemen; liggen de snijpunten der drie lijnen dicht bij elkaar, dan zal het gemiddelde de juiste plaats van het doel aangeven.

Is een doel met zekerheid bekend, dan wordt dit onmiddellijk aan den artilleriecommandant medegedeeld. Te dien einde zijn op de kaart in de richtingen N.-Z. en O.-W. lijnen getrokken op een afstand van één dM., de ruiten, hierdoor gevormd, worden aangeduid door iedere strook in noordelijke richting van een letter te voorzien en die in westelijke een cijfer te geven; verder is het liniaaltje aan het korte einde voorzien van eene verdeeling in cM. en mM. van 1 tot 5 cM., waarbij de afstanden zijn geplaatst, terwijl het uiteinde loodrecht op *ac* is gesneden. De plaats der batterij is nu gemakkelijk aan te duiden en op een andere kaart over te brengen, indien men het nummer van de ruit opgeeft en den afstand in M. ten O. of ten W. en ten N. of ten Z. van de lijnen, die de ruit vormen: bijv. ruit B 3 325 M. O. en 450 M. N.

Dit bericht wordt aan de voorposten medegedeeld en verder telephonisch overgeseind, of door een ordonnans — en dan schriftelijk — overgebracht; waarbij tevens zal worden gemeld al hetgeen den patrouillecommandant van het doel bekend is, bijv. het aantal en de soort van vuurmonden, richting waarin gevuurd wordt, waar de munitie wordt geborgen, enz. Op gelijke wijze zullen de andere waarnemers hunne opgaven inzenden, waardoor meer zekerheid wordt verkregen, omtrent de plaats van iedere batterij, en meer

kans bestaat om met de ligging van alle doelen bekend te worden. Gedurende den geschutstrijd zullen steeds patrouilles met deze waarnemingen bezig blijven om te allen tijde te weten, welke vijandelijke batterij het vuur staakt en waar het op eene andere plaats wordt geopend (1).

Als patrouillecommandanten zullen personen worden genomen, die volkomen bekend zijn met het terrein, deze zullen gemakkelijker en vlugger geschikte plaatsen voor hunne waarnemingen kiezen en somtijds reeds na de eerste peiling de plaats der batterij kunnen bepalen. Ook kan het aanbeveling verdienen 's avonds enkele patrouilles uit te zenden; eene batterij, die gedurende den dag aan den verdediger onbekend is gebleven, zal zich bij nachtelijk vuur gemakkelijker verraden door den gloed der vlam. Zeer zelden zal het waarnemen mogelijk zijn van den beganen grond af, de plaatsen welke zich hiertoe bij uitstek leenen zijn molens, torens, schoorsteenen van huizen en somtijds boomen. Om het verschuiven der kaart te beletten wordt er een zwaar voorwerp opgelegd of deze met een paar naalden vastgezet. Behalve op de vijandelijke batterijen moet de patrouillecommandant tevens zijne aandacht vestigen op de opstelling der voorposten, bewegingen van groote troepenmassa's, transporten van materieel, aflossingen der batterijen, enz.

Voor het overbrengen van rapporten dezer patrouilles zouden militaire wielrijders zeer goede diensten kunnen bewijzen.

Het bepalen van de plaats der eigen batterij zal zelden of nooit voorkomen; in een stelling waar zich zooveel terreinvoorwerpen, kruispunten van wegen en slooten bevinden, kan minstens van ieder korporaal worden verwacht te allen tijde de plaats van zijne batterij op de kaart te kunnen aanwijzen. Mocht het voorkomen, dat eene batterij niet nauwkeurig op de kaart is aan te geven, dan wordt het volgende toegepast. Drie liniaaltjes van denzelfden vorm, als die, welke bij het richten en plaatsbepalen zijn gebezigd, worden in de punten a met een naald aan elkander bevestigd, aan het uiteinde van ieder liniaaltje wordt eveneens een naald gezet, zoodat de richtingen dus draaibaar zijn om a en steeds door dit punt gaan. Ieder reepje karton wordt op een terreinvoorwerp gericht, de beide onderste linialen worden daarna onbeweeglijk aan elkaar verbonden door een naald, terwijl de bovenste eveneens wordt vastgezet, of wel den stand hiervan op de middelste wordt aangeteekend.

De naalden in de uiteinden der linialen worden weggenomen en geplaatst in de drie terreinvoorwerpen op de kaart. Men legt nu de drie aan elkander verbonden reepjes karton met de uitgesneden kanten langs de naalden op de kaart en vindt dan in a nauwkeurig de standplaats.

Ook kan dit geschieden met behulp van het kompas. Nadat de kaart hiermede georiënteerd is, zet men de richting uit van twee terreinvoor-

(1) Om hunne taak te vergemakkelijken, ontvangen de patrouillecommandanten eene opgave van de reeds bekende batterijen, en teekenen zij die op hunne kaart aan.

werpen met de overeenkomstige punten op de kaart en vindt dan in het snijpunt dezer lijnen de standplaats. Tot controle kan een derde terreinvoorwerp dienen.

Waarnemen.

Dit betreft drie verschillende zaken :

A. Waarnemen voor de lengte.

B. Waarnemen voor de breedte.

C. Waarnemen voor de hoogte der springpunten.

Ten einde het vuur niet te vertragen, zal worden getracht zooveel mogelijk alles van uit de batterij waar te nemen. Bestaat hiervoor geen gelegenheid, door den aard van het doel of van de eigen dekking, dan kan toch meer-malen nog een gedeelte van het bovenstaande van uit de opstelling worden verricht, bijv. het waarnemen der breedte-afwijkingen, of van de hoogte der springpunten.

A. Waarnemen voor de lengte.

Hiervoor is het een eerste vereischte eene opstelling te kiezen van waaruit het *doel* of de *dekking* duidelijk zichtbaar is.

1°. Het meest voordeelige geval zal zijn, indien het $+$ of $-$ kan worden bepaald binnen het bereik van den batterijcommandant, waarbij dan dikwijls toch nog van nabijgelegen terreinvoorwerpen, bijv. boomen, moet worden gebruik gemaakt, aangezien het terrein in den regel bedekt is en de boomen langs de verschillende wegen het waarnemen van den beganen grond af onmogelijk maken.

2°. Is op deze wijze doel of dekking niet te zien, dan zal de batterijcommandant genoodzaakt zijn een verder afgelegen hoog punt aan te wijzen, hierbij in acht nemende den afstand niet grooter te maken, dan voor het overseinen der waarnemingen mogelijk is. Indien een waarnemer zelfstandig moet handelen, zal hem een kaart worden verstrekt, waarop de batterijcommandant doel en dekking heeft aangeteekend; hierdoor worden vergissingen voorkomen en zal het gemakkelijker zijn de aangewezen plaats te vinden; tevens moet ieder waarnemer van een kijker zijn voorzien.

3°. Kan de batterijcommandant niet met zekerheid een observatiepost aanwijzen, dan moeten enkele patrouilles in verschillende richtingen worden uitgezonden om eene opstelling te zoeken; ook hier zal het bezit van een kaart noodzakelijk zijn. Iedere patrouille zal bestaan uit 1 sergeant of korporaal en 1 of 2 man; zoodra een geschikte plaats is gevonden wordt de batterijcommandant hiermede in kennis gesteld, waarna het vuur kan worden geopend. Gedurende het inschieten zullen de waarnemingen voor ieder schot afzonderlijk worden overgebracht.

Aangezien de afstand in den regel te groot is, zal het overseinen der berichten alleen kunnen geschieden, indien een tusschenpost wordt gebezigd.

Is dit niet mogelijk, dan moeten de waarnemingen door een ordonnans aan den batterijcommandant worden medegedeeld. Om minder tijd verloren te doen gaan, zou ook hier het rijwiel zeer goede diensten kunnen bewijzen.

Is het inschieten eenmaal geëindigd, dan zal het vuur een vlugger verloop nemen en is het voldoende den batterijcommandant nu en dan mede te deelen hoe de schoten zich in het algemeen groepeeren.

Wordt eenzelfde doel van uit meerdere opstellingen onder vuur genomen, dan zal iedere batterij zich afzonderlijk inschieten, tenzij de soort van vuurmonden en afstanden zoodanig zijn, dat de opzethoogte of elevatie kan worden overgenomen.

Terwijl ééne batterij zich inschiet, kan van uit de andere opstellingen met granaatkartetsen worden gevuld, waarbij het spreiden noodzakelijk is.

Na het inschieten zal deze batterij tot granaatkartetsvuur overgaan, of wel door het afgeven van salvo's de andere batterijen in de gelegenheid stellen gedurende de vuurpauzen hare schoten waar te nemen.

B. Waarnemen der breedte-afwijkingen.

Nadat de berichten der verkenningspatrouilles zijn ingekomen en de plaats zoomede de aard van het doel bekend zijn, zal de batterijcommandant zich verder met behulp van de kaart een juist denkbeeld vormen van de vijandelijke opstelling, dekking, aanvoerwegen, enz.

Hierbij moet op den voorgrond worden gesteld, dat het doel zeer zelden een punt is, maar bijna altijd als een *vlak* beschouwd moet worden. Een belegeringbatterij bijv. zal worden aangegeven door een vlak van minstens 50 M. lengte en breedte.

Uit het voorgaande volgt, dat het waarnemen der breedte-afwijkingen tot op 1% nauwkeurig slechts in hoogst enkele gevallen zal voorkomen, bijv. als men met granaten op een vijandelijken observatiepost schiet; bij het vuur met granaten of granaatkartetsen op eene batterij of op andere doelen zal de uitwerking weinig verschillen indien het projectiel 2% links of rechts van het midden daarvan springt. De batterijcommandant zal voor den waarnemer eene plaats trachten te vinden van waaruit het doel of de dekking zichtbaar is.

Deze opstelling kan gelegen zijn in de batterij zelf of in de nabijheid daarvan; in het laatste geval behoort deze zoodanig gekozen te worden, dat het nog mogelijk is de waarnemingen over te seinen. Bestaat hiervoor geen gelegenheid, dan wordt met de georiënteerde kaart waargenomen.

De breedte-afwijkingen worden geschat of gemeten, waarbij zal worden in acht genomen, *dat alleen die schoten, welke buiten de breedte van het doel vallen, afwijking hebben.* Het schatten zal in $\%$ geschieden in verhouding tot de breedte van het doel of van den afstand tusschen twee zichtbare punten.

Om zonder instrumenten vrij nauwkeurig den afstand in ‰ tusschen twee punten te schatten, bedient men zich van het volgende hulpmiddel.

Met gestrekten arm wordt de wijsvinger evenwijdig aan de lijn der oogen gebracht, de afstand van het oog tot aan den vinger gemeten, het aantal ‰ voor de lengte van den vinger berekend en dit in geheele getallen over de leden verdeeld.

Ieder kan deze getallen voor zich onthouden en heeft dan altijd een maatstaf om het aantal ‰ tusschen twee punten ongeveer en, in verband hiermede, vrij nauwkeurig de afwijking van het schot te bepalen. Het meten der breedte-afwijkingen zal geschieden met de kaart en het reepje karton; dit is aan de uiteinden verdeeld in mM. links en rechts van het o-punt tot op een afstand van 1 cM.

Het liniaaltje wordt in een van de uiteinden met eene naald op een willekeurige plaats in de kaart vastgezet, een tweede naald wordt in het andere uiteinde gestoken, zoodat het draaibaar is en op het doel gericht kan worden. Voor den aanvang van het vuur zal de waarnemer de uiterste standen van het o-punt aangeven, wanneer het liniaaltje op de uiteinden van het doel is gericht. Alle schoten welke hier tusschen vallen, worden als *in de richting* aangenomen; valt een schot buiten het doel, dan wordt de afwijking genomen ten opzichte van den gemiddelden stand der liniaal, 1 mM. is 3‰. Doet zich het geval voor, dat men niet kan zien achter welk gedeelte van de dekking het doel verborgen ligt, dan wordt met de georiënteerde kaart waargenomen. De batterijcommandant zal de uitgestrektheid van het doel op de kaart van den waarnemer aangeven, bijv. door een vierkantje van 50 of 100 M. lengte en breedte. Door het punt *a* van het liniaaltje wordt eene naald gestoken en in de standplaats van den waarnemer op de kaart vastgezet, de tweede naald wordt in het uiteinde van de liniaal geplaatst, de uiterste standen van het o-punt aangegeven, als de uitgesneden kant langs de hoekpunten van het vierkantje is gelegd en daarna de kaart georiënteerd; alle schoten *tusschen de aangeteekende punten op de kaart vallende zijn in de richting*.

Alleen bij den aanvang van het vuur zal het kunnen voorkomen, dat er schoten buiten het doel vallen. De afwijking van den gemiddelden stand der liniaal wordt dan opgegeven, of, indien de verhouding van *cz* tot *cd* groot is, bijv. meer dan $\frac{1}{3}$, zal de afwijking der + schoten ten opzichte van *gh* (fig. 6) en die der - schoten ten opzichte van *ef* worden genomen.

Wordt tegen de dekking grens geschoten, dan wordt de breedte van het doel in de schootsrichting op de dekking geprojecteerd en zullen de afwijkingen ten opzichte van die projectie worden bepaald; bij overgang van het vuur op het doel zelf zal ook de waarnemer de afwijkingen ten opzichte daarvan opgeven.

Vallen er te veel schoten aan ééne zijde van het doel, dan wordt dit medegedeeld; ook zal zoo noodig rekening worden gehouden met het interval der springpunten bij overgang van granaat- tot granaatkartetsvuur.

De afstand van den observatiepost tot de schootsrichting is nooit van dien aard, dat dit een merkbaaren invloed oefent op het meten der zijdelingsche afwijking; de afstand van het doel is bijna altijd of op de kaart gemeten of anderszins nauwkeurig bekend, zoodat bij het gebruik van juist schietende vuurmonden en goed berekende schootstafels te verwachten is, dat zelfs de lengte-afwijkingen der eerste schoten zoodanig zijn dat een schot, hetwelk van uit de batterij »als in de richting vallende» wordt gemeld, evenzoo van uit den zijpost zal worden waargenomen.

Stelt het vierkantje bijv. eene vijandelijke batterij voor van 50 M. lengte en breedte en is de zijpost op $\frac{1}{3}$ van den afstand (fig. 6) van de schootsrichting opgesteld, dan zullen alle schoten, welke op het gearceerde gedeelte vallen, zoowel van uit de batterij als van uit den zijpost »in de richting» worden waargenomen. Is nu *cz* $\frac{1}{3}$ gedeelte van *cd*, dan is het lijntje $ab = 75 + 50 + 75 = 200$ M.; waarschijnlijk zullen alle schoten zoowel uit kanonnen als mortieren hierbinnen vallen.

Voor het meten der zijdelingsche afwijking is het nimmer noodig, dat *cz* meer bedraagt dan $\frac{1}{3}$ van *cd*, de afstand van de batterij wordt dan te groot en van seingemeenschap is geen sprake meer; vuurt men bijv. op 2400 M., dan zal *cz* reeds 800 M. kunnen bedragen, in welk geval het seinen niet meer mogelijk is. Aangezien bijna altijd voor het meten der breedte-afwijkingen van hooggelegen punten moet worden gebruikt gemaakt, is het *aanwenden van rooiharken zeer zelden mogelijk.*

C. Waarnemen der springpunten.

De hoogte der springpunten zal in meters worden geschat in verband met de hoogte van de dekking, van den horizon of van, in de richting van het doel gelegen terreinvoorwerpen. In den regel kan dit binnen het bereik van den batterijcommandant plaats hebben.

Seinen.

Is het niet mogelijk geweest de waarnemingen van uit de batterij te verrichten, dan is het seinen onvermijdelijk, tenzij de observatiepost telephonisch met de batterij is verbonden. Moet van optisch seinen worden gebruik gemaakt, dan dient de methode zoo eenvoudig mogelijk te zijn en zoodanig, dat deze zonder voorafgaande oefening door ieder toegepast kan worden. Het volgende zal alleen betrekking hebben op het overseinen der waarnemingen van den zijpost naar de batterij.

1°. Seinen voor lengte-afwijking.

Een — schot wordt aangeduid door eene gele vlag of schijf omhoog te houden.

Een niet nauwkeurig waargenomen schot door genoemde vlag boven het hoofd te zwaaien; + *schoten worden niet gemeld.*

2°. Seinen voor de breedte-afwijking.

Dit zal geschieden met twee vlaggen, de roode vlag beteekent rechts, de witte vlag stelt links voor;

de roode vlag recht omhoog beteekent $5^0/00$ rechts:

» » » schuin » » $10^0/00$ »

» » » horizontaal » » $15^0/00$ »

» » » schuin naar beneden » » $20^0/00$ »

Hetzelfde geschiedt met de witte vlag voor de linksche afwijkingen (1). Is de afwijking grooter dan $20^0/00$, dan worden achtereenvolgens de getallen geseind, die te zamen de geheele afwijking weergeven.

Eischt de batterijcommandant nauwkeuriger opgave, dan worden in plaats van veelvoud van 5, die van $2\frac{1}{2}^0/00$ genomen.

Is de breedte-afwijking van een schot niet waargenomen, dan wordt de roode of witte vlag boven het hoofd gezwaaid.

Vallen er gedurende het vuur te veel schoten op het linker- of rechter-gedeelte van het doel, dan wordt de witte of roode vlag opgestoken. *Schoten in de richting worden niet gemeld.*

3°. *Seinen voor de hoogte der springpunten.*

Springpunten, welke liggen tusschen 15 en 10 M., worden niet gemeld.

Voor iedere 5 M., dat het springpunt hooger ligt, wordt één slag met de roode vlag gedaan; is de springhoogte 30 M., dan doet de waarnemer dus drie slagen met de roode vlag.

Voor iedere 2 M., dat het springpunt lager ligt, wordt één slag met de witte vlag gedaan; 5 slagen met de witte vlag beteekent dus: *aanslag*. Niet-gesprongen wordt aangegeven door de beide vlaggen omhoog te houden. Zijn de springpunten gedurende het vuur wel tusschen 15 en 10 M. gelegen, doch meerendeels bij de 15 M., dan wordt één slag met de roode vlag gedaan, in het omgekeerde geval één met de witte vlag.

Als regel zal gelden, dat, indien voor een standplaats de waarnemingen voor lengte, breedte en hoogte moeten worden overgeseind, dit in de volgorde zal geschieden van: 1°. lengte-afwijkingen, 2°. breedte-afwijkingen en 3°. hoogte-afwijkingen.

Moge door toepassing van hetgeen in dit opstel behandeld is, minder tijd verloren gaan bij de voorbereidende maatregelen en meer tijd ten goede komen aan het vuur zelf, want ieder vestingartillerist houde zich de wet voor oogen: **SNELHEID IN HET VUUR GEEFT OVERMACHT.**

R.

(1) Deze vlag is samengesteld uit twee latten van $1\frac{1}{2}$ M. lengte, door een strook vlaggedoek van 3 dM. breedte aan elkaar verbonden; hierdoor wordt de richting van de vlag, die in boven- noemd geval de waarde van het sein bepaald, duidelijker zichtbaar.